

თბილისის
ვანო
სარაჯიშვილის
სახელობის
სახელმწიფო
კონსერვატორიის
ტრადიციული
მრავალხმიანობის
კვლევის
საერთაშორისო
ცენტრის
ბიულეტენი

თბილისი. 0360სი. 2005

#2

3. შეხვედრა იუნესკოში
4. კონფერენცია „ქართული გალობის ერთი საუკუნე“
6. სასულიერო და ფოლკლორული მუსიკის ფესტივალი ბათუმში
7. საბავშვო ფესტივალი ბათუმში
7. ფოლკლორული ფესტივალი „არტ-გენი“
8. ფესტივალი „სიმღერა სამეგრელოზე“ სოხში
9. ქართული გალობის ახალი ალბომი
10. ტმკსც-ის ვებსაიტის შესახებ
11. ქართული ხალხური მუსიკის მონაცემთა ბაზის ახალი პროგრამა
12. ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის პრეზენტაცია
12. ლილვაკების კოლექციის გადასარჩენად
14. ფოლკლორული ექსპედიცია ზემო ალგანში (თუშეთი)
16. ფოკლორული ექსპედიცია შუახევის რაიონში (აჭარა)
17. ქართველი ეთნომუსიკისმცოდნეები. ედიშერ გარაყანიძე
21. საქართველოს ფოლკლორული კოლექტივები. ქალთა ფოკლორული ანსამბლი „მზეთამზე“
23. ე. ემსჰაიმერი – კავკასიური ფოლკლორის მოამბე
28. ჩვენს სოფელში ერთდროულად თერთმეტი კრიმაჭული იყო. ინტერვიუ ცნობილ ლოტბარ ვაჟა გოგოლაძესთან
31. ერთი ქართული ხალხური სიმღერა. ასლანური მრავალხამიერი

ბიულეტენი გამოდის წელიწადში ორჯერ,
ქართულად და ინგლისურად,
OJNESKO-ს მხარდაჭერით

© თბილისის ვანო სარაჯიშვილის სახელობის
სახელმწიფო კონსერვატორიის ტრადიციული
მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრი, 2005

ISSN 1512-2883

რედაქტორები:
რუსუდან წურწუშია,
თამაზ გაბისონია

დიზაინერები:
ნიკა სებისკვერაძე,
გიორგი კოკილაშვილი

კომპ. უზრუნველყოფა:
თამაზ გაბისონია
კახა მაისურაძე

სტამბა:

მისამართი: საქართველო, თბილისი, 0108, გრიბოედოვის ქ. №8/10.
ტელ: (+995 32) 2998953, ფაქსი: (+995 32) 2987187

ელ-ფოსტა: polyphony@polyphony.ge; polyphony@conservatoire.edu.ge;

www.polyphony.ge

შეხვედრა იუნესკოში

2005 წლის 17-18 მარტს პარიზში შედგა იუნესკოს ექსპერტთა შეხვედრა, რომელიც არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ინვენტარიზაციის პრობლემებს ეძღვნებოდა.

თბილისის სახელმწიფო კინსერვატორიის ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრი (ტმკსც) 2003 წლიდან ახორციელებს იუნესკოს სამწლიან პროგრამას "ქართული პოლიფონიის დაცვა და განვითარება". როგორც ჩანს, ამ პროგრამის პირველი-მეორე კონტრაქტით გათვალისწინებული სამუშაოების წარმატებით დასრულებამ განაპირობა ჩემი, როგორც ცენტრის ხელმძღვანელის მიწვევა პარიზში, იუნესკოს ექსპერტთა აღნიშნულ შეხვედრაზე. შეხვედრის ინიციატორი იყო იუნესკოს არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის სექციის დირექტორი ბ-ნი რიიკს სმიტსი.

ექსპერტთა შეხვედრაზე წარმოდგენილი იყო მსოფლიოს მრავალი სახელმწიფო - აშშ, საფრანგეთი, იაპონია, ინდოეთი, ბრაზილია, მექსიკა, ბულგარეთი, ბელგია, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა, კოლუმბია, ნიკარაგუა, კამბოჯა, ყოფილი საბჭოთა სივრციდან საქართველო, ლიტვა, უზბეკეთი, სულ 25 ქვეყანა.

შეხვედრაზე ოთხი საკვანძო გამოსვლა იყო. მონაწილეთა ურთიერთობის ფორმას კი დებატები წარმოადგენდა, რომლის დროსაც ექსპერტები მსჯელობდნენ არა მარტო არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის აღწერის (ინვენტარიზაციის) მეთოდოლოგიურ საკითხებზე არამედ ინვენტარიზაციის პროცესში წამოჭრილი კონკრეტული პრობლემების გადაწყვეტის გზებზეც.

სხვადასხვა ქვეყანაში და მათ შორის, საქართველოში ამ თვალსაზრისით არსებული მდგომარეობის შესახებ ინფორმაცია იუნესკოს წინასწარ ჰქონდა შეკრებილი სპეციალური კითხვარების მეშვეობით.

შეხვედრაზე შესაძლებლობა მქონდა ბ-ნი რიიკს სმიტისათვის გადამეცა საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის მინისტრის წინადადება თბილისში აკმ-ის ინვენტარიზაციის საკითხებზე, კავკასიის რეგიონალური კონფერენციის ჩატარებასთან დაკავშირებით. ამასთან, დისკუსიის პროცესში საუბარი მქონდა საქართველოში შექმნილ მდგომარეობაზე არამატერიალური კულტურული ტრადიციების დაცვის, რეკონსტრუქციისა და განვითარების თვალსაზრისით, ცხა-

დია, უპირველეს ყოვლისა, მუსიკალური ფოლკლორის სფეროში.

არამატერიალურ კულტურულ მემკვიდრეობაზე ზრუნვა საქართველოში მხოლოდ ახლა იქნის მკაფიოდ გამოხატული პოლიტიკის ხასიათს. ერთ-ერთი პირველი საფეხური ქვეყანაში საკანონმდებლო ბაზის შექმნა და არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის აღწერაა. შეიძლება ითქვას, ეს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა, რადგან თუ არ იცი, რა საგანძურის პატრონი ხარ, ვერც იმას განსაზღვრავ, როგორ უნდა მოუარო მას.

ცხადია, ეს საკითხი დღის წესრიგში დღეს არ დამდგარა. საქართველოში, როგორც ყველა სახელმწიფოში, საზოგადოდ აღწერის, და მათ შორის, არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის აღწერის საკმაოდ განვითარებული სისტემა არსებობდა. ენისა და მუსიკის სფეროში ამას საფუძველი ჩაეყარა ჯერ კიდევ XIX საუკუნეში, როცა დაიწყო ზეპირსიტყვიერებისა და ხალხური სიმღერის შეგროვება-ფიქსაციის პროცესი.

შემდეგ, საბჭოთა პერიოდში, არსებობდა სახელმწიფო (მათ შორის სამეცნიერო) ინსტიტუტების მთელი სისტემა, რომელიც შეისწავლიდა ხალხურ ზეპირსიტყვიერებას, ხალხურ მუსიკას, ხალხურ რეწვას და ა.შ. ამ დაწესებულებებში, ცხადია, მიმდინარეობდა უკვე არსებული და ახლად მოპოვებული მასალების შეგროვება, რის შედეგად XX საუკუნეში შეიქმნა არამატერიალური კულტურის საკმაოდ მდიდარი არქივები, რომელთა აღწერა და შემდეგ დამუშავება მათი ძირითადი საქმიანობა იყო.

ეს დაწესებულებები დღესაც ფუნქციონირებენ და ახალი ყაიდის -სპეციალური კომპიუტერული პროგრამებით აკმ-ის აღწერის პიონერებიც საქართველოში სწორედ ისინი არიან - მაგალითად, ერთ-ერთი პირველი ასეთი აღწერა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორის

არქივის ხელმძღვანელის ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატის ბ-ნ ელგუჯა დაღუნაშვილის თაოსნობით განხორციელდა 1996 წელს. ამ მონაცემთა ბაზის ინტერნეტ-ვერსია შეიქმნა 2003 წელს DAAD-ის პროგრამის ფარგლებში მაინის ფრანკფურტის გოეთეს სახელობის უნივერსიტეტის მხარდაჭერით.

სწორედ ამ პერიოდში, როცა ქვეყანას ძალიან უჭირდა, ფონდ „ღია საზოგადოება საქართველოს“ დახმარებით თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიაში დაიწყო ქართული ხალხური შემოქმედების კათედრის ფონოარქივის საქსპედიციო ჩანაწერების ციფრულ მატარებლებზე გადატანა. ამავე დროს დაიწყო სერიოზული ფიქრი მონაცემთა ბაზის სპეციალური პროგრამის შექმნაზე, რაც მხოლოდ იუნესკოს დახმარებით გახდა 2004 წელს შესაძლებელი.

ჯერჯერობით, სახსრების უქონლობის გამო, სახელმწიფო ფონდებს აკმ-ს ინვენტარიზაციის შესაძლებლობა არა აქვთ, კერძო ფონდები და საერთაშორისო ორგანიზაციები, მაგალითად, ფონდი „ღია საზოგადოება საქართველოს“, მსოფლიო ბანკი დროდადრო აფინანსებენ გარკვეულ პროგრამებს, მაგრამ ეს იმდენად ფრაგმენტულია, რომ ამას არ შეუძლო ამ სფეროში ამინდის შექმნა.

საზოგადოება აცნობიერებს აკმ-ს დაცვის, ფიქსაციისა და აღწერის აუცილებლობას, მაგრამ იგი, სამწუხაროდ, უკანასკნელ ხანს მეტად პოლიტიზებულია და ნაკლებად იცლის ამ საქმიანობისათვის. ამასთან, საბუღალტროდ, აკმ-ის ტრადიციის მატარებლები, თავად მეტად აქტუალურად მიიჩნევენ ამ ტრადიციის შენახვის, თაობიდან თაობაზე გადაცემის პრობლემას. ამის დასტურია მათი აქტიური მონაწილეობა ფიქსაციის პროცესში, რაც საქართველოში შეინიშნებოდა ყოველთვის და გრძელდება დღესაც.

ქვეყანაში აკმ-ს დაცვისა და განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკას ყოველთვის ექნება საზოგადოებრივი მხარდაჭერა. სამომავლოდ ძალიან მნიშვნელოვანია ის, რომ 2005 წელს საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტრომ დაიწყო მუშაობა შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის შემუშავებაზე, რასაც ბიძგი მისცა იუნესკოს 2003 წლის კონვენციამ. სამინისტრომ უკვე გადადგა სერიოზული ნაბიჯები ამ კონვენციის რატიფიცირებისათვის. შექმნილია აკმ-ს დაცვის სახელმწიფო კომისია.

რუსუდან წურწუშია

ქართული გალობის ერთი საუკუნე

2005 წლის 14 აპრილს თბილისის ვ. სარაჯიშვილის სახელობის სახელმწიფო კონსერვატორიის საკონფერენციო დარბაზში ჩატარდა სამეცნიერო კონფერენცია „ქართული გალობის ერთი საუკუნე (1801–1921)“. სასულიერო მუსიკასთან დაკავშირებული პრობლემატიკა მოხსენებების სახით წარმოადგინეს თინათინ ჟვანიამ, ნინო კალანდაძემ, მაგდა სუხიაშვილმა, დავით შუღლიაშვილმა, თამარ ჩხეიძემ და ეკატერინე ონიანმა (ტმკსც); ხათუნა მანაგაძემ (ბათუმის კონსერვატორია); სვიმონ ჯანგულაშვილმა (საქართველოს საპატრიარქოს საეკლესიო გალობის ცენტრი), ჯონ გრემმა (ვესლინის უნივერსიტეტის მუსიკალური განყოფილების სტუდენტი, ფულბრაიტის სტიპენდიანტი) და ბაია ჟუჟუნაძემ (თბილისის კონსერვატორიის მუსიკისმცოდნეობა-საკომპოზიციო ფაკულტეტის II კურსის სტუდენტი).

თამარ ჩხეიძემ მოხსენებაში „რვა ხმის სისტემა ჭრელთა ნუსხებში“ ჭრელთა ნუსხის შემცველი ხელნაწერების შესწავლისა და ურთიერთშედარების საფუძველზე გამოავლინა საერთო ხმის მქონე ერთი სახეობის საგალობლების ინტონაციური სიახლოვე და კომპოზიციური მსგავსება.

დავით შუღლიაშვილმა მოხსენებაში „რვა ხმის სისტემის მუსიკალურ-კომპოზიციური თავისებურებები ქართულ გალობაში“ წარმოადგინა აღნიშნული სისტემის სხვადასხვა სამგალობლო სკოლის საგალობლებში ასახვის ნორმები. ხმათა აგებულების ერთეულად მუხლია მიჩნეული, რომელიც სხვადასხვა ფუნქციისაა და მათი მონაცვლეობაც საკმაოდ მკაცრი თანმიმდევრობითაა დაცული. ჩამოყალიბებულია რვა ხმათა ჯგუფები, რომელთაგან ზოგიერთში ერთიანდება სხვადასხვა ჟანრის საგალობლები.

მოხსენება „სადვთისმსახურო საგალობლების ხმათა (იხოსთა) სემანტიკის შესწავლისათვის“ წარმოადგინა მაგდა სუხიაშვილმა. სადვთისმსახურო ფუნქციის გათვალისწინებით, შრომის ავტორი შეეცადა აეხსნა საეკლესიო საგალობლების მხატვრული სახის ზოგიერთი

თავისებურება. მისი დაკვირვების ობიექტს XIX საუკუნეში წმინდა ექვთიმე აღმსარებლის (კერესელიძე) მიერ ხუთხაზიანი ნოტაციის ხელნაწერები, აგრეთვე – ვასილ და პოლიექქტოს კარბელაშვილების მიერ შედგენილი სამგალობლო კრებულები წარმოადგენდნენ.

ბათუმის ზ. ფალიაშვილის სახელობის კონსერვატორიის უფროსმა მასწავლებელმა ხათუნა მანავაძემ თავის მოხსენებაში „ანდრია კრიტელის „სინანულის კანონის“ ქართული ძლისპირები XIX საუკუნის სანოტო ხელნაწერებში“ საინტერესოდ ისაუბრა ქართული საღვთისმსახურო პრაქტიკაში ტიპიკონური ცვლილებების ფონზე ანდრია კრიტელის „სინანულის კანონის“ შესრულების თავისებურებებზე. ამასთან კრიტელის კანონის სანოტო ჩანაწერის შესწავლის საფუძველზე დაადგინა კანონის ფორმისქმნადობის ზოგადი პრინციპები.

ნინო კალანდაძემ წარმოადგინა მოხსენება „აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) სამგალობლო ტრადიციების შესწავლისათვის“. თემის შესავალ ნაწილში მან ისაუბრა აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს რეგიონის) ისტორიის ზოგიერთ საკითხზე და სხვადასხვა წყაროებზე დაყრდნობით დაასაბუთა მოსაზრება, რომ აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს რეგიონის) საკათალიკოსოში მოქმედ ტაძრებსა და მონასტრებში ქართული გალობის დასავლური კილო უდერდა. 1801-1921 წლებში შექმნილი მძიმე ვითარების მიუხედავად მეზობელი სამეგრელოს მომღერალ-მგალობლები თავგამოდებით იბრძოდნენ აფხაზეთის მართლმადიდებლურ ტაძრებში ტრადიციული გალობის შენარჩუნებისათვის.

ეკატერინე ონიანის გამოსვლა „ამბროსი ნეკრესელი – სრული მგალობელი“ საინტერესო მონაცემებს შეიცავდა ამ სასულიერო მოღვაწის შესახებ. მომხსენებელმა აღნიშნა, რომ მან – საღვთო წერილში ღრმად განსწავლულმა პირმა, მქადაგებელმა და პოეტმა, იმავდროულად მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ქართული საეკლესიო გალობის განვითარებაში.

თინათინ ჟვანიამ ნაშრომში – „სიმღერაგალობა – ერქომაიშვილების ოჯახის ცხოვრების წესი“ – ისაუბრა გურიაში ცნობილი მომღერალთა გვარის ტრადიციებზე; წინაპართაგან დატოვებული უდიდესი საგანძურის – დასავ-

ლურ-ქართული გალობის დაცვისა და განვითარების საკითხებზე.

სვიმონ ჯანგულაშვილმა მოხსენებაში „ეპისკოპოს სტეფანე (ვასილ) კარბელაშვილის სანოტო ხელნაწერთა არქივი“ წარმოადგინა ამ არქივში დაცული მასალის ზოგიერთი საგულისხმო ასპექტი. გამოსვლის ბოლოს ყოველდღე წმინდა სამების საკათედრო ტაძრის გუნდის წევრთა მიერ აუღერდა ამ ხელნაწერების მიხედვით მომზადებული 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, ხმისანი საგალობლები.

ბაია ჟუჟუნაძის მოხსენებაში „XIX საუკუნის 60-90-იანი წლების ქართული პერიოდული პრესის მიხედვით განხილულია 1860 წელს თბილისში დაარსებული „ქართული საეკლესიო გალობის აღმადგინებელი კომიტეტისა“ და ფ. ქორიძის მოღვაწეობა 80-90-ან წლებში.

ჯონ გრემმა დაწვრილებით ისაუბრა მაქსიმე შარაძის – მე-19-20 საუკუნის ცნობილი ქართველი გამომცემლის ცხოვრებაზე და შეაფასა მისი დგაწლი ტრადიციული ქართული საეკლესიო გალობის აღორძინებაში.

როგორც წესი, სასულიერო მუსიკა კონფერენციებსა და სიმპოზიუმებზე საეროსთან ერთად იყო ხოლმე წარმოდგენილი. სასულიერო და საერო მუსიკის მრავალხმიანობისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია პირველად 2001 წელს ჩატარდა, ეს პრობლემატიკა განიხილებოდა ტრადიციული მრავალხმიანობის I და II საერთაშორისო სიმპოზიუმებზეც. ამჯერად კონფერენცია მხოლოდ სასულიერო მუსიკის საკითხებს მიეძღვნა. ამ ღონისძიების ორგანიზატორის, ქართული ხალხური შემოქმედების კათედრის გამგის, პროფესორ მანანა ანდრიაძის აზრით, თემატიკის მრავალფეროვნებამ და აუდიტორიის ინტერესმა დაადასტურა, რომ ასეთი კონფერენციები მომავალშიც უსათუოდ უნდა გაიმართოს. სასულიერო მუსიკა ბევრ ამოუცნობ საკითხს და შეუსწავლელ პრობლემას მოიცავს. სასურველია, რომ ყოველწლიურად მოხდეს მიღწეული შედეგების ურთიერთგაზიარება და პუბლიკაციების სახით, ამ ღარგის მკვლევართა ნაშრომების გაცნობა ფართო საზოგადოებისათვის.

ნინო ნიკოლეიშვილი

ფოკლორული და სასულიერო მუსიკის ფესტივალი ბათუმში

2005 წლის 12-13 მაისს ქალაქ ბათუმის ზაქარია ფალიაშვილის სახელობის სახელმწიფო კონსერვატორიაში ჩატარდა „ფოკლორული და სასულიერო მუსიკის I ფესტივალი“, რომელსაც კონსერვატორიასა და ქ. ბათუმის მერიის მიერ იყო ორგანიზებული. ღონისძიება სამეცნიერო კონფერენციისა და ფოკლორული კონცერტებისაგან შედგებოდა.

სამეცნიერო კონფერენციაში, რომელიც ქართულ საერო და სასულიერო მუსიკის საკითხებს ეძღვნებოდა, მონაწილეობას იღებდნენ ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრის (ტმკსც), საქართველოს ფოკლორის სახელმწიფო ცენტრის, საქართველოს საპატრიარქოს გალობის ცენტრის, ბათუმის სახელმწიფო კონსერვატორიის მუსმცოდნეობის კათედრის პედაგოგები და მეცნიერ-თანამშრომლები; ასევე – ქართული საეკლესიო მუსიკის ახალგაზრდა ამერიკელი მკვლევარი, „ფულბრაიტის“ სტიპენდიანტი ჯონ გრემი.

ნინო კალანდაძემ (ტმკსც) წაიკითხა მოხსენება „გლოვის ზარი დასავლეთ საქართველოში“, რომელშიც განიხილა მიცვალებულის დაკრძალვის რიტუალთან დაკავშირებული მრავალხმიანი სიმღერის „ზარის“ ფუნქციის, სემანტიკისა და არტიკულაციის პრობლემები.

ნატო ზუმბაძემ (ტმკსც) მოხსენებაში „საბავშვო რეპერტუარი და ბავშვთა ფოკლორული ანსამბლები“ წარმოაჩინა ბავშვთა ანსამბლებთან მუშაობის თავისებურებები და ბავშვთა რეპერტუარის მივიწყების ტენდენციასთან დაკავშირებული პრობლემები;

მაგდა სუხიაშვილის (ტმკსც) მოხსენე-

ბა „ერთი ძველი ქართული სამუსიკო ტერმინის შესახებ“ ეხებოდა შუასაუკუნეების ქართულ წერილობით ძეგლებში გამოყენებულ ტერმინ „მორთულების“ განმარტებას, რომელიც ერთ-ერთი მნიშვნელობით მრავალხმიანობის აღმნიშვნელად მოიაზრება;

ნანა ვალიშვილის (სფსც) მოხსენებაში „რაჟდენ ხუნდაძის ბიოგრაფიის დეტალები“ გაშუქებულია ცნობილი მგალობლისა და საგალობელთა აღმწერის, საზოგადო მოღვაწის რაჟდენ ხუნდაძის ცხოვრების ამსახველი აქამდე უცნობი ფაქტები;

ლუარსაბ ტოგონიძის (სსგც) მოხსენება „ქართული საეკლესიო გალობა ათონის წმინდა მთაზე XIX–XX საუკუნეებში“ ეძღვნებოდა ათონის ქართველთა მონასტრის წინამძღვარსა და განმაახლებელს ბენედიქტე ბარკადაიას, რომლის ხელშეწყობით ამ სავანეში ცნობილ ქართველ მგალობელთა მთელი თაობა განისწავლა;

ხათუნა მანაგაძის (ბსკმე) მოხსენება „საეკლესიო ხმის საკითხისათვის ანდრია კრიტელის „სინანულის კანონის“ ქართული თარგმანების მიხედვით“ ეხებოდა ხმის შეცვლის მიზეზებს გიორგი და ექვთიმე მთაწმინდელების თარგმანების მიხედვით, ასევე საეკლესიო ხმის ესთეტიკურ-მხატვრული ახსნის სხვადასხვა ვარიანტებს;

თამარ ჩხეიძის მოხსენება „რვა-ხმის სისტემა ჭრელთა ნუსხეებში“ ეხებოდა ძველი ქართული მუსიკალური დამწერლობის ერთ-ერთი მოგვიანო პერიოდის სახეობას „ჭრელებს“, კერძოდ – მათ მიმართებას მართლმადიდებლური ეკლესიის კანონიკური რვა-ხმა სისტემისადმი;

სამეცნიერო კონფერენციაში მონაწილეობდნენ ასევე ეკატერინე ონიანი, თინათინ ჟვანია (ტმკსც) და ჯონ გრემი, რომელთა თემებიც რამდენიმე დღით ადრე თბილისში ჩატარებულ სასულიერო მუსიკისადმი მიძღვნილ კონფერენციაზე იქნა წაკითხული.

საკონფერენციო სხდომების შემდეგ იმართებოდა ფოკლორული კონცერტები. მათში მონაწილეობდნენ: ანჩისხატის ტაძრის გუნდი, ანსამბლი „მზეთამზე“, ანსამბლი „ბასიანი“ და საპატრიარქოს სამგალობლო ცენტრთან არსებული ქალთა ანსამბლი, რომელიც პირველად წარსდგა ფართო მსმენელის წინაშე.

ფესტივალის პირველსავე დღეს ბათუმის კონსერვატორიაში გაიხსნა ფოტოგამოფენა „ქართული გალობის მოამაგენი“, რომელიც ლუარსაბ ტოგონიძემ (საპატრიარქოს გა-

ლობის ცენტრი) მოამზადა. გამოფენაზე, სხვა მასალებთან ერთად, წარმოდგენილი იყო ქართული გალობის მოამაგეთა – საერო და სასულიერო პირთა ფოტოები.

ფესტივალი ორგანიზატორთა განზრახვით ტრადიციულ სახეს მიიღებს. ეს უთუოდ ხელს შეუწყობს ბათუმის სახელმწიფო კონსერვატორიაში ტრადიციული მუსიკის კვლევის შემდგომ განვითარებას, რასაც წარსულში ა. მსხალაძისა და ჯ. ნოღაიდელის სამეცნიერო და შემკრებლობითი მოღვაწეობის სახით დიდი ტრადიციები გააჩნია. ბათუმის კონსერვატორიაში ამჟამად ყალიბდება ფოკლორის კათედრა. მზადდება ორი დიპლომი აჭარის ხალხური სამუსიკო შემოქმედების კვლევის ისტორიის შესახებ.

ნინო ნანეიშვილი

ბავშვთა და მოზარდთა გუნდების III რესპუბლიკური ფესტივალი

2005 წლის 8-9 მაისს ბათუმში ჩატარდა ბავშვთა და მოზარდთა გუნდების III რესპუბლიკური ფესტივალი. მისი ორგანიზატორები იყვნენ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო და აჭარის მუსიკალური საზოგადოება. ფესტივალი მასპინძლობდა ორი განსხვავებული ხასიათის – ფოკლორულ და პროფესიულ საგუნდო კოლექტივებს. მასში მონაწილეობდნენ საბავშვო ანსამბლები, როგორც საკუთრივ აჭარიდან (შუახევი, ბათუმი, ჩაქვი, ქობულეთი, ჭახათი, ქედი), ისე – საქართველოს სხვა რეგიონებიდან (ქუთაისი, რუისი, ფოთი, ზუგდიდი, ქარელი, თბილისი). ჟიურის მუშაობაში მონაწილეობდა ტმკსც-ის წარმომადგენელი ნატალია ზუმბაძე.

ფესტივალზე წარმოდგენილი ბავშვთა ფოკლორული ჯგუფების უმეტესობა რეპერტუარითა და საშემსრულებლო მანერით მამაკაცთა ანსამბლების ასლი იყო. გამონაკლისს წარმოადგენდა ქუთაისის სამუსიკო სასწავლებელთან არსებული ჯგუფი „ნაი-ნაი“ (ხელმძღვანელი ქეთევან ბანცაძე), რომელმაც ტრადიციულ შემსრულებლობასთან სიახლოვით, ბუნებრივობითა და უშუალოდ ჟიურის წევრთა მოწონება დაიმსახურა.

ნატალია ზუმბაძე

ფოკლორული ფესტივალი „არტგენი“

20-26 ივნისს თბილისში, ღია ცის ქვეშეთნოგრაფიული მუზეუმში ჩატარდა ხალხური შემოქმედების ფესტივალი „არტგენი“, რომელიც იმართება „თემის დაცვის და კულტურული განვითარების კავშირის“ ინიციატივით. ამ ორგანიზაციის ძირითადი მიზანია გარემოსა და ეროვნული ფასეულობების მიმართ საზოგადოებაში ჯანსაღი დამოკიდებულების ჩამოყალიბება.

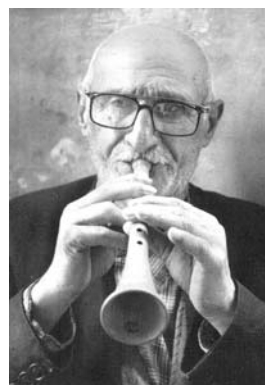
ფესტივალი ყოველწლიურად ტარდება, წელს – მეორედ. შარშანდელი ფესტივალი ქართულ ოჯახებში შემორჩენილ, ჯერ ისევ ცოცხალ სასიმღერო ტრადიციებს მიეძღვნა, წელს კი აქცენტი ხალხურ რეწვაზე იქნა გადატანილი.

საქართველოს თითქმის ყველა კუთხის რეწვის ცნობილმა ოსტატებმა ღია ცის ქვეშ მუზეუმში მოიყარეს თავი. 20 ივლისიდან 26 ივლისის ჩათვლით გამოფენა-გაყიდვა ეწეობოდა, სადამოობით კი კონცერტები იმართებოდა: როგორც ტრადიციული ქართული მუსიკისა, ანსამბლებისა და ეთნოფორების შესრულებით, ასევე – თანამედროვე მუსიკალურ მიმდინარეობებთან სინთეზირებული ეგრეთ-წოდებული ქართული „ფოლკისა“.

„არტ-გენის“ მიზანია ტრადიციული ფოკლორული წარმოდგინოს ჩვეულ ყოფით გარემოსთან მაქსიმალურად მიახლოებულ პირობებში და ამასთან, ასახოს ფოკლორში მიმდინარე, სოციალური ცვლილებებით განპირობებული პროცესები.

ფესტივალის ორგანიზატორები ზაზა კორინთელი და გიორგი ბარამიძე წლევანდელი ფესტივალის დასრულების შემდეგ აპირებენ გამოსცენ ფესტივალის კატალოგი-რუკა, სადაც მოთავსებული იქნება დაწვრილებითი ინფორმაცია „არტ-გენში“ მონაწილე ხალხური რეწვის ოსტატებისა და ეთნოფორების შესახებ.

ბაია ჟუჟუნაძე

სობის II საერთაშორისო ფესტივალი „სიმღერა სამეგრელოზე – 2005“

2005 წლის 17-19 ივნისს ქალაქ სობში ჩატარდა II საერთაშორისო ფესტივალი „სიმღერა სამეგრელოზე“. მისი მთავარი ორგანიზატორები იყვნენ ქართული ხალხური სიმღერის საერთაშორისო ცენტრი (პრეზიდენტი – ნიკო ლეკიშვილი, სამხატვრო საბჭოს თავმჯდომარე – ანზორ ერქომაიშვილი) და საერთაშორისო საქველმოქმედო ფონდი „სობი“ (პრეზიდენტი – სობის მკვირთარი დეპუტატი გოდერძი ბუკია).

17 ივნისს ზუგდიდში, ფოთსა და სენაკში ჩატარდა საფესტივალო კონცერტები. ამავე საღამოს სობში გაიმართა ახალგაზრდული შოუ.

18 ივნისს სობის კულტურის სახლში მოეწყო ქართული ხალხური სიმღერის საერთაშორისო ცენტრის მიერ გამოცემული წიგნების – „ქართული ხალხური სიმღერის ოსტატები. სამეგრელო“ (სამი წიგნი), სამი სანოტო კრებულის – „ქართული ხალხური მუსიკა სამეგრელო“ (III წიგნი) და „შეისწავლოთ ქართული ხალხური სიმღერა მგერული სიმღერები“ (თანდართული 4 კომპაქტდისკით) – პრეზენტაცია. აღნიშნული გამოცემების პრეზენტაცია ფესტივალის ცენტრში მიმდინარეობდა მოვლენად შეიძლება მივიჩნიოთ (ვიმედოვნებთ, რომ წინა გამოცემებთან ერთად ეს წიგნები დაინტერესებული მკითხველისთვის ხელმისაწვდომი გახდება). საგანგებოდ ფესტივალისთვის გამოვიდა მაღალ პოლიგრაფიულ დონეზე შესრულებული აღმანახი.

პრეზენტაციის შემდეგ ჩატარდა კლასიკური მუსიკის კონცერტი, რომელშიც მონაწილეობდნენ: მაყვალა ქასრაშვილი, ზურაბ სოტკილაფა, თემურ გუგუშვილი,

მოსკოვის კამერული ორკესტრი (დირიჟორი – ვლადისლავ ბულახოვი) და სხვები.

18 ივნისს საღამოს სობის სტადიონზე ფესტივალი საზეიმოდ გაიხსნა საქართველოსა და მოსკოვში მოღვაწე საესტრადო მომღერლებთან ერთად კონცერტში მონაწილეობდნენ ფოლკლორული ანსამბლები: „წინადალი“ (თელავი), „კოლხეთი“, „მომავალი კოლხეთი“ (სობი), „ლაზარე“ (ჭერეთი), „პარირა“, „ოდოია“ (ზუგდი-

დი), „რიპო“ (მესტია), „იმერეთი“ (ჭუთაისი), „ლომისი“ (ახალგორი), „გურია“, „შვიდკაცა“, „იადონი“ (ოზურგეთი), „რაჭა“ (ონი), „სამურზაყანო“ (გალი), „ფოთი“ (ფოთი), „ბათუმი“ (ბათუმი), „რუსთავი“, „მთიები“, „აღილო“, „კვლავტარი“ (თბილისი), „პანკისი“ (სოფ. დუისი), თბილისის ამდლებების ტაძრის მგალობელთა გუნდი, თბილისის სამხატვრო აკადემიის, ჩხოროწყუსა და ახალქალაქის ფოლკლორული ჯგუფები, აგრეთვე ქართული ხალხური სიმღერის უცხოელ შემსრულებელთა ანსამბლი „ოქროს სტუმრები“ (თბილისი).

19 ივნისს გაიმართა გალა-კონცერტი, რომელსაც დაესწრო საქართველოს პრეზიდენტი მიხეილ სააკაშვილი.

სობის ფესტივალმა დაგვანახა, რომ სტადიონის ადგილი არ არის (ქართულ სინამდვილეში მაინც), სადაც ფოლკლორული კონცერტები უნდა იმართებოდეს. ხალხური შემსრულებლები, ჩვეულებრივ, ხმის გამაძლიერებლების გარეშე მღერიან. ამიტომ ანსამბლების დიდი ნაწილი სცენაზე განთავსებულ მიკროფონებს თითქმის ვერ იყენებდა და სტადიონზე მყოფ მსმენელამდე მათი ხმები ხშირად გაჭირვებით, ყოველგვარი ბალანსის გარეშე აღწევდა (ეს ტექნიკური ხარვეზი წლიდან წლამდე ფესტივალიდან ფესტივალამდე მოუგვარებელია). არც საესტრადო და ხალხური მუსიკის ერთ კონცერტში გაერთიანება მიგვაჩნია გამართლებულად, მით უფრო, რომ პლუსიან ფონოგრამაზე შესრულებულ მდარე საესტრადო ნომრებს შორის მოქცეული ხალხური სიმღერები აუტირებული

ფესტივალის უხუცესი მონაწილე პოლიკარპე ხუბულავა (მარჯვნივ)

თინეიჯერების (ისინი მსმენელთა დიდ ნაწილს წარმოადგენდნენ) ხმაურში იკარგებოდა. ამან, გარკვეულწილად, ჩრდილში მოაქცია ფოლკლორული ანსამბლები და ხალხური სიმღერის მოსასმენად მისული მსმენელისა და შემსრულებლის გულისტკივილი გამოიწვია. (სტადიონზე დამონტაჟებული კრანებიდან სახელოვანი მეგრელი ლობძარები და მომღერლები – ძუკუ ლოლუა, კიწი გეგეჭკორი, ელენე ჭუბაბრია, ნიკო სურცია და სხვები, გურამ დონანაშვილის გამოსაჩინოების გამოიჭრებოდნენ, როგორც სიტყვა „მასხადამე“) უხერხულობა შეიქმნა იმის გამოც, რომ გალაკონცერტის პროგრამის თანამიმდევრობა იქვე კონცერტის მსვლელობისას (მაჩვენებლისთვის გაუგებარი მიზეზით) ესტრადის მომღერლების სასარგებლოდ იცვლებოდა. ამის გამო ერთმა ფოლკლორულმა ჯგუფმა გამოსვლა ვეღარ მოასწრო (დაუღამდათ და შინსაკენ გაემგზავრნენ), ხოლო სახელგანთქმული, მხცოვანი ლობძარის ანსამბლი საკონცერტო პროგრამიდან ამოვარდნას ძლივს გადაურჩა.

სამწუხაროდ, ვერც ასეთი სახით ჩატარებული ფესტივალი იქცევა ხნობის გაკეთილად (როგორც ამას აღმანახი გვამცნობს) და ვერც ახალი თაობა ეზიარება ხალხური სიმღერის მადლს. ისე ნუ ვიზამთ, რომ ფესტივალის მარჯვედ შერჩეული სახელწოდებით მონიტგებული უფლება თუ თავისუფლება, სხვადასხვა ჟანრისა და მიმართულების მუსიკის ერთი ღონისძიების ფარგლებში აქვთ უფლება, ფოლკლორის საზიანოდ (ნებისთი თუ უნებლიეთ) გამოვიყენოთ. სხვათა შორის, იმასაც დაეძინოთ, რომ საფესტივალო განრიგით გათვალისწინებული ზოგიერთი ღონისძიების ორისამი საათის დაგვიანებით დაწყება ჩვეულ ქართულ მოუწესრიგებლობას კი შეეფერება, მაგრამ სტატუსს – „საერთაშორისო“ – ვეღარ ესადაგება.

კონცერტებმა კიდევ ერთხელ დაგვარწმუნა, თუ რაოდენ აუცილებელი და გადაუდებელი საქმეა სწორად ორგანიზებული, აუთენტიკური ფოლკლორული ფესტივალების ჩატარება. ფესტივალის ორგანიზატორთა შემართება და სასარგებლო საქმის კეთების სურვილი ამის იმედს გვიტოვებს.

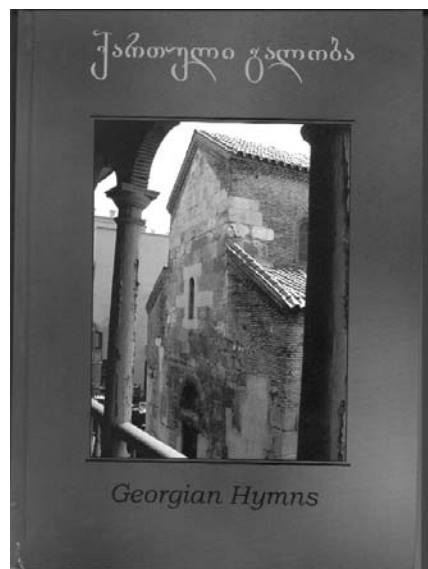
ქეთევან მათიაშვილი

ქართული გალობის ახალი ალბომი

თბილისის ანჩისხატის ტაძრის გუნდმა გამოსცა სერია „ქართული გალობის“ მე-3 ტომი – აღმოსავლეთის სკოლა (ქართლ-კახური კილო), რომელშიც შედის მართლმადიდებლური ღვთისმსახურების ციკლის – მწუხრიცისკარი-წირვის – საგალობელთა ნოტები, გადმოცემული ძმები კარბელაშვილებისა და ალექსანდრე მოლოდინაშვილის მიერ XIX-XX საუკუნის მიჯნაზე.

კრებულში შედის 239 ნიმუში და ერთვის თბილისის ანჩისხატის ტაძრის მგალობელთა ფონოგრაფი. კრებული შეადგინა, წინასიტყვაობა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა მგალობელთა გუნდის რეგენტმა, ტმკსც-ის თანამშრომელმა მალხაზ ერქვანიძემ. სანოტო და სიტყვიერი ტექსტი დააკაბადონა ლევან ვაშაპიძემ. კრებულს შენიშვნები დაურთეს და კორექტურაში მონაწილეობდნენ ტმკსც-ის წევრები ქეთევან მათიაშვილი, თინათინ ჟვანი და მაგდა სუხიაშვილი.

საინტერესოა, რომ ე.წ. „კარბელაანთ კილოს“ (კილო, რომელიც კარბელაშვილების მგალობელმა ოჯახმა შემოინახა), უშუალო კავშირი აქვს ანჩისხატის ტაძართან, რადგან სწორედ აქ მდებარე საკათალიკოსო სკოლი-

დან ხდებოდა გალობის მცოდნეთა განფენა მთელს აღმოსავლეთ საქართველოში. აღსანიშნავია ისიც, რომ წინა საუკუნის 80-იან წლებში სწორედ თბილისის ანხისხატის ტაძრის მგალობელთა გუნდმა დაიწყო ტრადიციული ქართული გალობის აღორძინების უაღრესად მნიშვნელოვანი საქმე.

გამოცემაში ძმები კარბელაშვილების მიერ გადმოცემული საგალობლების მიხედვით XIX საუკუნის ბოლოს გამოცემული კრებულების გარდა გამოყენებულია ა. მოლოდინაშვილის ხელნაწერი „ეკლესიური გალობა“, დავით მოლოდინაშვილის (ალექსანდრეს შვილის) ხელნაწერი და ვასილ კარბელაშვილის არქივი კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტიდან.

ტმქსც-ის ახალი ვებსაიტის შესახებ

2004-2005 წლის მიჯნაზე შემუშავდა ტმქსც-ის ახალი ვებ-საიტი შემდეგი მისამართით: **www.polyphony.ge** საიტი ორენოვანია (ქართული და ინგლისური) და მოიცავს შემდეგ ბმულებს:

მთავარი გვერდი (საქართველოს მუსიკალური დიალექტთა რუკით – შესაბამისი ხმოვანი და ვიზუალური ილუსტრაციებით);

ცენტრი (ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრის, თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის შესახებ, საქართველოში მუსიკალური ფოლკლორისტიკის ისტორია, ტმქსც-ის საველე-

შემკრებლობითი მუშაობა);

სიახლენი (საქართველოში ფოლკლორისტიკული მოღვაწეობის ახალი ამბები);

სიმპოზიუმი (ტმქსც-ის საერთაშორისო სიმპოზიუმების, აგრეთვე ადრეული საერთაშორისო კონფერენციების შესახებ ინფორმაცია);

მრავალხმიანობა მსოფლიოში (ტექსტი იბეჭდება ბიულეტენში, გვერდი მომზადების პროცესშია);

საერო მრავალხმიანობა (ქართული ხალხური მრავალხმიანობის შესახებ: ხალხური მუსიკის ისტორიული წყაროები, ქართული მუსიკალური დიალექტები, მრავალხმიანობის ფორმები, ქართული ხალხური მუსიკის ჟანრები, ქართული ხალხური მუსიკის შემსრულებლობის ფორმები, ქართული ხალხური ქალაქური ფოლკლორი, ქართული ხალხური საკრავები);

სასულიერო მრავალხმიანობა (ქართული სასულიერო მუსიკის ისტორია, ქართული გალობის სკოლები, იოანე პეტრიწის შესახებ);

გამოცემები (გვერდი მომზადების პროცესშია);

შემსრულებლობა (გვერდი მომზადების პროცესშია);

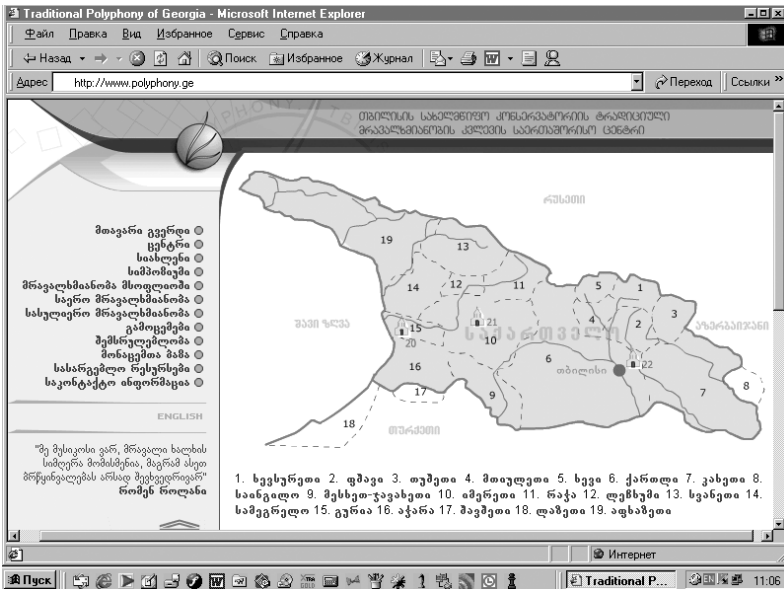
მონაცემთა ბაზა (გვერდი მომზადების პროცესშია);

სასარგებლო რესურსები (გვერდი მომზადების პროცესშია);

საკონტაქტო ინფორმაცია

ვებ-გვერდის ვებ-ოსტატი და დიზაინერია ლევან წურწუშია (ორგანიზაცია „დიზაინ-სტუდიო“), რედაქტორები – რუსუდან წურწუშია და თამაზ გაბისონია. ტექსტი ინგლისურად თარგმნა ნინო ხიდუმელიძე, თარგმანის რედაქტორია მაია კაჭკაჭიშვილი. საინფორმაციო მასალის მომზადებაში მონაწილეობას იღებდა ტმქსც-ის ყველა წევრი.

ვებსაიტის გვერდები ჯერ სრულად არ დატვირთულა. ამ სამუშაოს შესრულებასთან ერთად ახლო მომავალში დაგეგმილია საიტის რუსული ვერსიის გაკეთება და ქართული ხალხური მუსიკის მონაცემთა ბაზის ელექტრონული ვერსიის დამატება. ჩვენ სიამოვნებით გაითვალისწინებთ საიტის მნახველთა შენიშვნებსა და წინადადებებს.

ქართული ხალხური მუსიკის მონაცემთა ბაზის ახალი პროგრამა

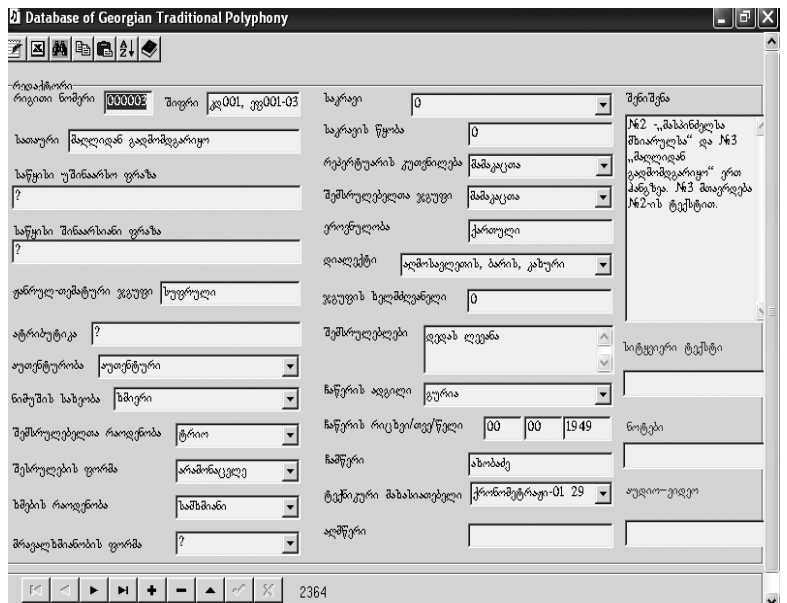
2004 წლის ბოლოსათვის ტმკსც-ის წევრებმა იშნმსპო-ს დახმარებით ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის ფოლკლორის განყოფილების არქივის გამგის, ელგუჯა დადუნაშვილის დახმარებით შეიმუშავეს კრიტერიუმები, რომელზე დაყრდნობითაც მოხერხდა ქართული ხალხური მუსიკის მონაცემთა ბაზის კომპიუტერული პროგრამის შემუშავება (მომხსარე კომპიუტერული პროგრამა: "DS--Folklore_2M"). აღნიშნული კრიტერიუმების დადგენა საკმაოდ ხანგრძლივი პროცესი გამოდგა. მონაცემთა ბაზის კომპიუტერული პროგრამა შეადგინა ლაშა ცხადაძემ.

მონაცემთა ბაზას გააჩნია შემდეგი საძიებო ველები: რიგითი ნომერი, შიფრი, სათაური, საწყისი ფრაზა (როგორც შინაარსიანი, ასევე – უშინაარსო, კერძოდ – გლოსოლალიები), თემატურ-ჟანრული გაერთიანება, ატრიბუტიკა (ნიმუშის შესრულების დროს გამოყენებული ატრიბუტები –სანთელი, ნახშირი, დანა, ნიღაბი, ცხოველის ტყავი და ა.შ.), შესრულების ავთენტურობა (ტრადიციულ ხალხურ შესრულებასთან სიახლოვის ხარისხი), ნიმუშის სახეობა (1.ხმეერი, 2.საკრავიერი, 3.პლასტიკური), შემსრულებელთა რაოდენობა (1.სოლო, 2.დუეტი, 3.ტრიო 4.გუნდი), შესრულების ფორმა (1.მონაცვლე, 2.არამონაცვლე), ხმების რაოდენობა, მრავალხმიანობის ფორმა (1.ბურღონული 2.ოსტინატური 3.პარალელური 4.კონტრასტული 5.კოპლექსური), საკრავი, საკრავის წყობა, რეპერტუარის კუთვნილება

(1.ქალთა 2.მამაკაცთა 3.შერეული 4.ბავშვთა 5.შეუზღუდავი), შემსრულებელთა ჯგუფი (1.ქალთა 2.მამაკაცთა 3.შერეული 4.ბავშვთა), ეროვნული კუთვნილება (ნიმუშისა), დიალექტი (სამუსიკო), ჯგუფის ხელმძღვანელი, შემსრულებლის ვინაობა, ჩაწერის ადგილი, ჩაწერის თარიღი, ჩამწერი, ტექნიკური მახასიათებელი (საჩქარებელი 2.თაენაკლული 3.ბოლონაკლული 4.გაურკვეველი ურერადობის 5.ხმაურიანი ფონით), აღმწერი, შენიშვნა, ტექსტი (ცალკე ფაილის სახით სიტყვიერი ტექსტი, ნიმუშის ნოტები და აუდიო/ვიდეო ჩანაწერი).

მონაცემთა ბაზის დახვეწაზე მუშაობა დღესაც გრძელდება, მაგრამ მასში უკვე ასახულია ქართული ხალხური სიმღერის, დასაკრავის, თუ სხვა ხმოვანი მასალის 2 ათასზე მეტი ნიმუში, რაც კომპიუტერში საძიებელი პროგრამის ადრეულ ვერსიაზე დაყრდნობით მოხერხდა. ახლო მომავალში ამ ახალი პროგრამის ბაზაზე გათვალისწინებულია მონაცემთა ბაზის ინტერნეტვერსიის შემუშავება, რომელიც განთავსდება ტმკსც-ის ოფიციალურ ვებ-საიტზე – www.polyphony.ge.

მონაცემთა ბაზის საძიებელით (და არა – სარედაქტორო რეჟიმით) სარგებლობა ოპერატორის დახმარებით ტმკსც-ის ნებისმიერ სტუმარს შეუძლია.

ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის პრეზენტაცია

„ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრი წარმართავს ფოლკლორის სახელმწიფო პოლიტიკას საქართველოში“ – განაცხადა საქართველოს კულტურის მინისტრმა გოკა გაბაშვილმა 2004 წლის 29 დეკემბერს ფორაქიშვილების დარბაზში გამართულ განახლებული ხალხური შემოქმედების ცენტრის პრეზენტაციაზე, რომელსაც რეორგანიზაციის შემდეგ ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრი ეწოდა.

ხალხური შემოქმედების ამ სავანეს თითქმის სამოცდაათწლიანი მდიდარი ისტორია აქვს. მის სათავეებთან იდგნენ და მასთან თანამშრომლობდნენ: ვახტანგ კოტეტიშვილი, მიხეილ ჩიქოვანი, ქსენია სიხარულიძე, დიმიტრი არაყიშვილი, შალვა მშველიძე, თამარ მამალაძე, სერგი მაკალათია, ივანე ჯავახიშვილი, დავით ჯავრიშვილი, ლილი გვარამაძე, ავთანდილ თათარაძე, მიხეილ შუბაშიკელი, გრიგოლ ჩივაძე, ვალერიან ცაგარეიშვილი, გრიგოლ ჩხიკვაძე, ვლადიმერ ახოზაძე, გრიგოლ კოკელაძე, ოთარ ჩიჯავაძე, კახი როსებაშვილი... სწორედ მათი ძალისხმევით შეიქმნა ხალხური შემოქმედების სახლის მდიდარი და უნიკალური არქივი (ხალხური სიმღერები, საგალობლები, ზეპირსიტყვიერება, სამეცნიერო ნაშრომები...).

ტრადიციულის, მივიწყებულის, დაკარგულის აღდგენა – გაცოცხლება და მისი შემქმნელი ხალხისთვის უკან დაბრუნება მუდამ იყო და არის ცენტრის საქმიანობის ძირითადი მიზანი და მიმართულება. ამ ტრადიციების გაგრძელება და განახლება, თანამედროვე ტექნიკური და საკომუნიკაციო საშუალებების ფოლკლორის სამსახურში ჩაყენება, ახალი პრინციპებითა და თანამედროვე მენეჯმენტით მართვა და ისახა მიზნად ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის ახალმა ხელმძღვანელობამ, მისმა ახალგაზრდა დირექტორმა, ცნობილმა მომღერალმა და ლოტბარმა, ანსამბლ „ლაშარის“ ხელმძღვანელმა გიორგი უშიკიშვილმა.

პრეზენტაციაზე სიტყვით გამოვიდა ტმკსც-ის დირექტორი რუსუდან წურწუშია. მან იმედი გამოთქვა, რომ კვლავაც გაგრძელდება ის ნაყოფიერი თანამშრომლობა, რომელიც

აკავშირებდა თბილისის კონსერვატორიის ქართული ხალხური სამუსიკო შემოქმედების კათედრას (რომლის ბაზაზეც დღეს ტმკსც ფუნქციონირებს) და ხალხური შემოქმედების რესპუბლიკურ ცენტრს (რომლის ბაზაზეც დღეს ფოკლორის სახელმწიფო ცენტრი ჩამოყალიბდა). სიტყვით გამოვიდნენ აგრეთვე ანზორ ერქომაიშვილი (ქართული ხალხური სიმღერის საერთაშორისო ცენტრი) და ვახუშტი კოტეტიშვილი (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი). დარბაზის მშვენიერ ფოკლორულ გარემოსა და სადამოს ამდღეულ განწყობას კარგად მიესადაგა ლელა თათარაიძის, ანსამბლების „ლაშარის“ და „მზეთამზის“ მიერ შესრულებული ხალხური სიმღერები.

მიმდინარე წელი თავისებური გარდამავალი პერიოდია – ტექნიკური აღჭურვილობის შექმნის, მონაცემთა ბაზისა და ინტერნეტ - საიტის მომზადების, ახალი პროექტების შექმნის პერიოდი. მთავარი კი ის უნიკალური პროექტია, რომელსაც „XXI საუკუნის ოქროს ფონდი“ ჰქვია: კომპლექსური ექსპედიციები, ფესტივალები, დათვალიერებები, უნიკალური გამოცემები. . . ერთი სიტყვით, როგორც ბატონმა ზურაბ ჟვანიამ პრეზენტაციაზე ბრძანა, „იწყება ახალი ეტაპი ქართული ფოლკლორის დაცვის, შენარჩუნებისა და მსოფლიოსთვის მისი გაცნობის თვალსაზრისით“.

ლილვაკების კოლექციის გადასარჩენად

თანამშრომლობა ვენის ფონოგრამარქივთან

შემკრებლობითი მუშაობა ხალხური ზეპირსიტყვიერებისა და მუსიკალური ფოლკლორის სფეროში XIX საუკუნის 70-ანი წლებიდან დაიწყო. 1901 წელს კი ფონოგრაფით პირველი ჩანაწერი გააკეთა დიმიტრი არაქიშვილმა. ფონოგრაფზე ჩანაწერი კეთდებოდა ცვილის ლილვაკებზე. ეს ლილვაკები დღემდე არის შემონახული საქართველოს სახელმწიფო არქივში, ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტში, თეატრის, მუსიკისა და კინოს სახელმწიფო მუზეუმსა და თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიაში. მათზე ჩაწერილი სიმღერებიდან, სავარაუდოდ, მხოლოდ ცალკეული ნიმუშებია გაშიფრული, ხოლო ლილვაკების ასაქვეყნებელი აპარატურა ჩვენში აღარ არსებობს.

ამის გამო თითქმის ნახევარი საუკუნეა ქართველი ფოლკლორისტებისათვის მიუწვდომელია ის უძვირფასესი მუსიკალური მასალა, რომელთა გამომხეურება არა მარტო გაამდიდრებდა თანამედროვე ქართული საზოგადოების წარმოდგენას ეროვნულ მუსიკალურ მემკვიდრეობაზე, არამედ დიდად დაგვეხმარებოდა ჩვენი უნიკალური ტრადიციული პოლიფონიის კვლევაში.

90-ან წლებში ბ-ნმა კუკური ჭოხონელიძემ და ბ-ნ ანზორ ერქომაიშვილმა ქა-

ბ-ნი ლეხლაიტნერი (მარჯვნივ) ტმკსც-ის წევრებთან ერთად

როველ ფიზიკოსებსაც მიმართეს თხოვნით სპეციალური აპარატის შექმნის შესახებ, თუმცა საჭირო სახსრების უქონლობის გამო ეს იდეა ვერ განხორციელდა.

2005 წლის ნოემბერში თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის რექტორმა პროფ. მანანა დოიჯაშვილმა და ტმკსც-ის დირექტორმა პროფესორმა რუსუდან წურწუმიამ თხოვნით მიმართეს ავსტრიის მეცნიერებათა აკადემიის ფონოგრამარქივს ვენაში, რომლის დირექტორმა დოქტორმა დიტრიჰ შულერმა დიდი დაინტერესება გამოიჩინა ჩვენი კოლექციის მიმართ. იგი დაგვიპირდა ამ მასალის დამუშავებას თანამედროვე ტექნოლოგიით, რისი დიდი გამოცდილებაც გააჩნია მსოფლიოში ცნობილ ამ დაწესებულებას. მოლაპარაკებებში ჩაერთო ვენაში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულე, მუსიკისმცოდნე ნონა ლომიძე, რომლის დახმარებით ფონოგრამარქივში სასინჯად გაიგზავნა ორი ლილვაკი კონსერვატორიის ხალხური მუსიკალური შემოქმედების კათედრის საარქივო ფონდიდან.

საქართველოში არსებული ლილვაკების კოლექციის გადარჩენის გადაუდებელი აუცილებლობის გათვალისწინებით, მიუხედავად ფინანსური პრობლემებისა, თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიამ საქართველოში მოიწვია ფონოგრამარქივის აუდიო ინჟინერ-კონსულტანტი ბ-ნი ფრანც ლეხლაიტნერი, რომელიც ერთი კვირის განმავლობაში (7-14 ივნისი) სტუმრობდა ჩვენს დედაქალაქს. იგი არის გამოცდილი სპეციალისტი, რომელიც უკვე ოცი წელია მუშაობს ასეთი ტიპის ლილვაკების (ცილინდრების) აღდგენასა და აქვეყნებაზე. ბატონი ლეხლაიტნერმა ამ ხნის განმავლობაში წარმატებით განახორციელა ლეიდენის უნივერსიტეტის, პეტერბურგის, სენ-მარტინის, პრადის, ბარსელონის, ხარკოვისა და სხვა კოლექციების აღდგენის პროექტები.

ბატონი ლეხლაიტნერი გაეცნო და აღრიცხა თბილისში არსებული რამდენიმე კოლექცია. ყველაზე ბევრი ლილვაკი მოიპოვება

საქართველოს კინოს, მუსიკისა და თეატრის მუზეუმში, სადაც ინახება დ. არაყიშვილის ყველაზე ადრინდელი ჩანაწერები და ცნობილი ქართველი კომპოზიტორის შალვა მშველდიძის კოლექცია (სულ 198 ლილვაკი); საკმაოდ დიდი კოლექციებია საქართველოს ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტში (163 ლილვაკი) და სახელმწიფო არქივში (68 ლილვაკი).

კონსერვატორიის ხალხური მუსიკალური შემოქმედების კათედრის ფონდში ლეხლაიტნერმა აღრიცხა 54 ლილვაკი, რომელთაგან უმეტესობა სტანდარტული ზომისაა, არის საშუალო და დიდი ზომის ლილვაკებიც. ამ უკანასკნელებზე საკონცერტო ჩანაწერებია აღბეჭდილი. ასეთი ზომის ლილვაკები თბილისის სხვა კოლექციებში არ მოიპოვება. სხვადასხვანაირია ლილვაკების შენახვის ხარისხიც. ყველაზე კარგად ისინი შენახულია ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ფონდში.

ლეხლაიტნერის შეფასებით, ამ კოლექციებიდან დაზიანებულია 44 ლილვაკი (გვხვდება როგორც მექანიკური, ასევე სოკოსგან მიღებული დაზიანება). მათ აღსადგენად სპეციალური ზომების მიღებაა საჭირო, რის შემდეგ აღდგენილი ლილვაკები აუღერდება ისეთი ხარისხით, რომ სავსებით შესაძლებელი გახდება მათი ნოტირება. თითოეულ სტანდარტული ზომის ცილინდრზე რამდენიმე (უმეტესწილად 2-3) სიმღერაა ჩაწერილი.

ბ-ნი ლეხლაიტნერი შეხვდა ტმკსც-ის წევრებს, ესაუბრა მათ თავის საქმიანობაზე, აპარატზე, რომელიც მისივე გაკეთებულია და მოკლედ გააცნო, თუ როგორ ხდება ამ აპარატის მეშვეობით ლილვაკების აუღერება. იგი აგრეთვე გაეცნო ტმკსც-ის ტექნიკურ აღჭურვილობას, რომელიც იუნესკოს პროგრამის ფარგლებშია შეძენილი; შეთანხმდნენ, რომ ლილვაკების აღდგენის პროცესში ჩანაწერების რედაქტირებისას მას დაეხმარებიან ტმკსც-ის ფოლკლორისტები, ხოლო ტექნიკურ საკითხებში – ფიზიკოსი არჩილ ხარაძე, რომელიც ამჯერად თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის საარქივო ჩანაწერების გასუფთავებაზე მუშაობს

12 ივნისს შედგა ბ-ნი ლეხლაიტნერის, პროფ. რუსუდან წურწუმიასა და ქ-ნ მაია

კაჭკაჭიშვილის შეხვედრა საქართველოს შეხვედრა საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის მინისტრის მოადგილესთან ბ-ნ ნიკოლოზ ვაჩეიშვილთან, რომელიც კულტურულ მემკვიდრეობას კურირებს. ავსტრიელმა სპეციალისტმა გამოთქვა მზადყოფნა, ჩამოვიდეს თბილისში ერთი თვით და უსასყიდლოდ გადაიტანოს ლილვაკებზე არსებული მთელი მასალს ლაზერულ დისკებზე, თუ საქართველოს მხარე გაიღებს ხარჯებს მისი მცირეგაბარიტიანი აპარატის ტრანსპორტირებისა და მისი აქ ყოფნისათვის. ვენის ფონოგრაფიის ინსტიტუტის ინტერესი მდგომარეობს მისი კოლექციის გაზიდვებაში ამ უნიკალური მასალის ასლებით. ამასთან, არაკომერციული მიზნებისათვის ამ მასალით სარგებლობის უფლებაზე ნებართვა ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში დედნის მფლობელი არქივის პრეროგატივად რჩება. ბ-ნმა მინისტრის მოადგილემ მხარი დაუჭირა ეროვნული არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის გადასარჩენად სპეციალური პროექტის შექმნის იდეას და იმედი გამოთქვა, რომ საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტრო გამონახავს შესაძლებლობას მის დასაფინანსებლად.

ვიზიტის დასასრულს კონსერვატორიის რექტორთან პროფ. მანანა დოიჯაშვილთან შედგა ბ-ნ ლეხლაიტნერის და თბილისში არსებული კოლექციების მფლობელი არქივების წარმომადგენელთა შეხვედრა, რომელზეც შეთანხმდნენ განაგრძონ მოლაპარაკებები ფონოგრაფიის შესაბამისი ხელშეკრულების გასაფორმებლად.

დაიგეგმა, რომ ბატონი ლეხლაიტნერი უახლოეს ხანებში (სავარაუდოდ შემოდგომაზე) ჩამოიტანს თავის აპარატს (ცილინდერპლაყერ) და კონსერვატორიაში ლილვაკების აღდგენაზე იმუშაებს. ჩანაწერების რედაქტირებისას მას დაეხმარებიან ტმკსც-ის წევრები; ხოლო ტექნიკურ საკითხში – ტმკსც-ის წევრი, ფიზიკოსი არჩილ ხარაძე, რომელიც ამჯერად იუნესკოს პროგრამის ფარგლებში თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ფოლკლორის ლაბორატორიის ჩანაწერების გასუფთავებაზე მუშაობს.

საველე-შემკრებლობითი მუშაობა

ფოკლორული ექსპედიცია ზემო ალვანში (თუშეთი)

2004 წლის 16-20 დეკემბერს იუნესკოს პროგრამის ფარგლებში ახმეტის რაიონის სოფელ ზემო ალვანში მოეწყო მუსიკალურ-ფოკლორული ექსპედიცია, რომელშიც მონაწილეობდნენ ტმკსც-ის თანამშრომლები – ხელოვნებათმცოდნეობის კანდიდატი, თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის დოცენტი ნატალია ზუმბაძე (ხელმძღვანელი), ხალხური მუსიკალური შემოქმედების კაბინეტის გამგე ქეთევან მათიაშვილი და ლაბორანტი ოთარ კაპანაძე.

ზემო ალვანი ძირითადად წოვა თუშებით დასახლებული სოფელია. როგორც ცნობილია, თუშური (განსაკუთრებით, წოვა თუშური) მუსიკის არცთუ ბევრი ნიმუშია ფიქსირებული. აღნიშნული ექსპედიცია ამ ნაკლის შევსების ერთ-ერთი ცდა იყო.

შეიძლება ითქვას, რომ ექსპედიცია საკმაოდ შედეგიანი აღმოჩნდა. უკვე პირველ დღეს მარიკა ჩავიშვილისგან (დაბ. 1976 წ.) ჩავიწერეთ სიმღერები წოვურ და ქართულ ენებზე, ასევე დასაკრავები გარმონზე. მათ შორის „სამგზავრო“ და „ლიქოკელი“. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ შემსრულებლის მღერის მანერასა და ბგერის წარმოებაში (დაძაბული, ხმამაღალი, ერთგვარი „გამყვიანი“ ბგერა) ნაწილობრივ იგრძნობოდა ჩეჩენ და ქისტ ქალთა შესრულების ზეგავლენა. მარიკასგან ჩავიწერეთ ისეთი სიმღერებიც, რომლებიც, სავარაუდოდ, უახლოეს წარსულში შეიქმნა და მნიშვნელოვნად სცილდება ტრადიციულ თუშურ რეპერტუარს. როგორც ჩანს, მსგავსი სიმღერები ადგილობრივ ახალგაზრდებში საკმაოდ პოპულარულია.

ძალზე საინტერესო გამოდგა შეხვედრა ლელა ჯამარაშვილთან (დაბ. 1935 წ.). ქალბატონი ლელა წარმოშობით ფშაველია, თუმცა გაზრდილია ზემო ალვანში. იგი პოეტია და მხოლოდ საკუთარ ლექსებს ამღერებს, ამაღროუღლად, ძალიან კარგად უკრავს გარმონზე. პირველი შეხვედრისას მისგან შედარებით ნაკლები მასალა ჩავიწერეთ, თუმცა შემდეგ თავად გვეწვია და სიმღერების გარდა, დახვეწილი გემოვნებით შესრულებული არაერთი საკრავიერი პანგიც მოგვასმენინა.

ზემო ალვანში შევხვდით წარსულში ცნობილი მეჭიანურის, მოსე შავხელიშვილის შვილს, ბატონ ნიკოლოზ (ნიკალა) შავხელიშვილს (დაბ. 1946 წ.). მისგან ჩავიწერეთ სხვადასხვა დასაკრავი ბალალაიკასა და ფანდურზე. ბატონი ნიკალას სახლში აღმოჩნდა მოსე შავხელიშვილის გაკეთებული ჭიანური,

რომელიც ამ ოჯახისთვის უძვირფასესი რელიქვიაა. ჭიანურს არ ჰქონდა სიმები, ხემი, ჯორაკი. ბატონ ნიკალას მასზე 20 წლის განმავლობაში არ დაეკრა. იგი შეგვიპირდა, რომ რამდენიმე დღეში აღადგენდა საკრავს. ორი დღის შემდეგ ნიკალასთან ხელახლა სტუმრობისას ჭიანური უკვე გამართული დაგვხვდა. მოხერხდა რამდენიმე დასაკრავის ჩაწერა, მათ შორის ერთი ბატონმა ნიკალამ ხემით შეასრულა, დანარჩენი – თითებით. რამდენიმე სიმღერა და დასაკრავი ჩავიწერეთ მისი შვილისგან, ვიორგი შავხელიშვილისგან (დაბ. 1988წ.). ნიკალას ძმისწულს, დავით შავხელიშვილს აღმოაჩნდა რენტგენის ფირებზე გადაწერილი მოსე შავხელიშვილის ჩანაწერები. სამწუხაროდ, შესაბამისი აპარატურის უქონლობის გამო, მათი გადაწერა ვერ მოვახერხეთ. ბატონი ნიკალას ინფორმაციით, ამ ჩანაწერების დედანი ინახება თბილისში, ტელე-რადიო კომიტეტის არქივში.

დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა შეხვედრამ ლევან ბაიხოიძესთან (დაბ. 1931წ.). მისგან ჩავიწერეთ დასაკრავები ბალალაიკაზე, მათ შორის ზოგიერთი ქისტური მელოდიაც. ექსპედიციის წევრები აღაფრთოვანა „წიფლოვანას“ (რომელიც, ადგილობრივთა გადმოცემით მხოლოდ წოვა თუშების რეპერტუარში გვხვდება), „შამილის დაჭერის“ და სხვა დასაკრავების ვირტუოზულმა შესრულებამ.

დასამახსოვრებელი იყო შეხვედრა ელენე (ელანე) ცისკარიშვილთან (დაბ. 1936 წ.). მისგან ჩავიწერეთ ტირილი უშუალოდ გლოვის პროცესში, დაკრძალვაში. ამის შემდეგ ქალბატონი ელანე თავად გვეწვია. მან, დატირების გარდა, შეასრულა რამდენიმე წოვური სიმღერა, მათ შორის ბავშვის დასაძინებელი, რომელიც რამდენიმე ნაწილისგან შედგება – „ნანას“ გარდა, მასში ჩართულია „სათამაშოც“. შეიძლება ითქვას, რომ ელანე ცისკარიშვი-

ლელა
ჯამარაშვილი
ზემო
ალვანიდან

**ნიკოლოზ
შახელიშვილი
ზემო
ალვანიდან**

ლისგან ჩაწერილი წოვური ტირილი და ბავშვის დასაძინებელი ჩვენი ექსპედიციის ერთ-ერთი საინტერესო შენაძენია.

განსაკუთრებით მინდა გამოვყო შესვენარ რეპკო ალხანაიძესთან (დაბ. 1926 წ.). იგი თავის დროზე ცნობილი მეგარმონე და მომღერალი იყო. თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ფოლკლორის კათედრის არქივში ინახება მის მიერ შესრულებული რამდენიმე დასაკრავი, რომელიც 1967 წელს ჩაწერა ფოლკლორისტმა კახი როსებაშვილმა. სამწუხაროდ, ქალბატონი რეპკო გარმონზე აღარ უკრავს, თუმცა მისი შესრულებით ჩავიწერეთ „აკენის ნანა“ და „დატირება“. ქალბატონი რეპკოსგან დაგვაშასხორდა მისი ულამაზესი კუთხური მეტყველება, რომლის მსგავსსაც დღეს იშვიათად მოისმენ.

ზემო ალვანში ფუნქციონირებს ფოლკლორული ანსამბლი „წოვათა“. 2004 წელს იგი მიწვეული იყო თბილისში გამართულ ტრადიციული მრავალხმიანობის II საერთაშორისო სიმპოზიუმზე. ანსამბლის ხელმძღვანელია ენათმეცნიერი ბელა შახელიშვილი. ექსპედიციის წევრები უდიდეს მადლობას უხდებიან ქალბატონ ბელას – მის გარეშე ექსპედიცია არ შედგებოდა. ქალბატონი ბელა თავად გამოგვცა ალვანში და ძალიან დაგვეხმარა მომღერლების მონახვაში. სწორედ მისი დამსახურებაა, რომ ანსამბლ „წოვათას“ წევრები და სხვა შემსრულებლები თავად გვეწვივნენ სახლში, რითაც საგრძნობლად გაგვიადვილეს მუშაობა. ამას გარდა, თავად ქალბატონი ბელასგანაც არაერთი საინტერესო გადმოცემა და ცნობა ჩავწერეთ წოვური და ქისტურ-ჩეჩნური მუსიკისა და სხვადასხვა წეს-ჩვეულების შესახებ. მისივე დახმარებით ჩავიწერეთ „წოვათას“ რამ-

დენიმე წევრი: ნათელა ჭარელიშვილი (დაბ. 1948 წ.), ციცილო დინგაშვილი (დაბ. 1951 წ.), ასმათ ღონგიშვილი (დაბ. 1948 წ.) და ლალი საგიშვილი (დაბ. 1961 წ.), რომლებმაც შეასრულეს სიმღერები ქართულ და წოვურ ენებზე. აღსანიშნავია, რომ ერთი და იგივე სიმღერების შესრულებისას თითოეული მღერის განსაკუთრებული, ინდივიდუალური მანერით გამოირჩეოდა.

ქალბატონი ბელას მეშვეობით ჩავიწერეთ მისი კიდევ ერთი ანსამბლის – „აზნაშის“ წევრი ლალი იმედაშვილი (წარმოშობით ქისტია, დაბ. 1978 წ.). მან შეასრულა ქართული და ქისტური სიმღერები საკრავის თანხლებით და მის გარეშე.

დასაკრავები ჩავიწერეთ გივი კალატოზიშვილისა (დაბ. 1945 წ.) და ეთერ წოტოიძისგან (დაბ. 1949 წ.). მათგან გამოვყოფდი ბატონი გივის მიერ გარმონზე შესრულებულ „წიფლოვანას“.

საკუთრივ მუსიკალური მასალის გარდა, მოვიპოვეთ საკმაოდ მდიდარი სიტყვიერი ინფორმაცია თუშებში გავრცელებული „ხმების“ (გარკვეული მუსიკალური პანგების) სახელწოდების, საკრავის დამზადების წესის, ბერიკაობის, ქორწილის, ამინდის მართვის, ბატონების კულტთან დაკავშირებული რიტუალების შესახებაც.

ხუთდღიანი ინტენსიური მუშაობის მიუხედავად ვერ მოვასწარით ადგილობრივებში ცნობილი რამდენიმე შემსრულებლის (მათ შორის – მეჭიანურის) ჩაწერა. სამწუხაროდ, ვერ დავაფიქსირეთ საღამურზე დასაკრავებიც, თუმცა, იმედია, ამ ნაკლს შევავსებთ ზემო ალვანში კვლავ სტუმრობით.

ბოლოს, გვინდა კიდევ ერთხელ მადლობა გადავუხადოთ ბელა შახელიშვილს, ჩვენს მასპინძლებს – დინგაშვილების ოჯახს, ზემო ალვანის კულტურის სახლის დირექტორს რევაზ ორბეთიშვილს, რომელიც რამდენიმე დღის განმავლობაში გვიწვედა მეგზურობას, და, რა თქმა უნდა, ყველა იმ შემსრულებელს, რომლებმაც არ დაგვზარდნენ და ჩვენთვის უძვირფასესი ნიმუშები ჩაგვაწვრინეს.

ოთარ კაპანაძე

საველე-შემკრებლობითი მუშაობა

ფოკლორული ექსპედიცია შუახევის რაიონში (აჭარა)

2005 წლის იანვარსა და მარტში ფონდმა „ღია საზოგადოება – საქართველო“ და თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ტრადიციული მრავალხმიანობის ცენტრმა განახორციელა პროექტი, რომლის ფარგლებში ორ ეტაპად მოეწყო ექსპედიცია მაღალმთიან აჭარაში. ყველასათვის ცხადია, რომ ფოლკლორი – როგორც სინკრეტული მოვლენა, კომპლექსურ მიდგომას და სხვადასხვა დარგის მკვლევართა ერთობლივ ძალისხმევას მოითხოვს. ამ ექსპედიციამ მუსიკოსები და ფილოლოგები გააერთიანა – შუახევისა და ქედის რაიონის სოფლებში იმუშავეს ფოლკლორული არქივების კოალიციის წევრებმა – ნინო კალანდაძემ და ქეთევან მათიაშვილმა (თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრი), ელგუჯა დაღუნაშვილმა და გიზო ჭელიძემ (შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორის არქივი), ელგუჯა მაკარაძემ და გიორგი მახარაშვილმა (ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ლიტერატურის კათედრა).

კომპლექსური კვლევა მასალის კომპლექსურად ჩაწერით იწყება – ამ იდეით გაერთიანებას საველე მუშაობის გამოცდილების, მეთოდოლოგიისა და კონკრეტული მეთოდების ურთიერთგაზიარების სურვილიც ახლდა თან.

ექსპედიციის წევრების მიერ ციფრული წესით დაფიქსირებული 11 (თითოეული 80 წთ.) და 6 V კასეტა (თითოეული 60 წთ.), 408 ფოტო შესატყვისი საპასპორტო მონაცემებითა და აღწერილობით ერთდროულად სამ არქივში ინახება.

რთული პირობების მიუხედავად (ვგულისხმობ იანვრის დიდთოვლობას და გაზაფხულზე სწორედ ამ რეგიონში მოვარდნილ

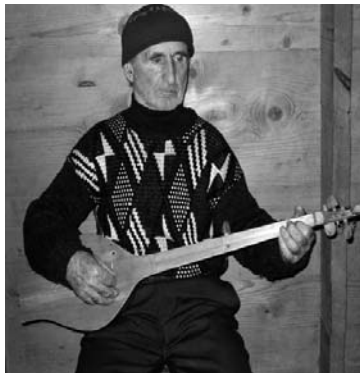
მეწვერებს), მუშაობა თერთმეტ უბანზე მოხერხდა: დაბა შუახევი, სხეფის საკრებულოს სოფ. ღორექეთი, ბარათაულის საკრებულოს სოფ. ბარათაული, ჭვანას საკრებულოს სოფ. ჭვანა და სოფ. ხაბელაშვილები, ? საკრებულოს სოფ. ჩანჩხალო, ზამღეთის საკრებულოს სოფ. ფურტო, დღვანის საკრებულოს სოფ. ლომანაური და სოფ. გოგინაური, ქედის რაიონის ზვარეს საკრებულოს სოფ. ზვარე და სოფ. კვაშტა, ქალაქი ბათუმი.

ექსპედიციამ გამოავლინა სხვადასხვა ასაკის ორმოცამდე მთქმელი და ინდივიდუალური შემსრულებელი, მომღერალთა ოთხი ჯგუფი (სოფ. ჭვანის, ფურტიოსა და ლომანაურის ანსამბლები, ტარიელაძეების საოჯახო ანსამბლი სოფ. ბარათაულიდან). საკრავის დამამზადებელი ოსტატები (მათ შორის ჭიბონის დამამზადებელი ოთხი პიროვნება, ფანდურის, დოლისა და საზის მკეთებელი).

სოფ. ღორექეთში, დავითაძეების ოჯახში დავესწართ ნიშნობის რიტუალს. შეგვრბეთ ინფორმაცია ლაზარობის, სახლის მშენებლობის, გლოვისა და ქორწილის წესებზე. მდინარე ჭვანას ხეობაში კვლავ დასტურდება სამიწათმოქმედო სამუშაოებისას საკრავების გამოყენების ფაქტები. ჩავწერეთ ჭიბონის, ჩონგურის, ფანდურის, დოლის, საღამურის, საზის, გარმონის, აკორდეონის, საბავშვო სტვირის დამზადებისა და შენახვის წესები, მათი ნაწილების სახელწოდებანი, ქორეოგრაფიული ტერმინოლოგია და სხვ. გადავიღეთ სხვადასხვა ასაკის, განსაკუთრებით კი ხანდაზმულთა მიერ შესრულებული ცეკვები.

ტრადიციული, საბჭოური და თანამედროვე ხალხური შემოქმედების საინტერესო ვარიანტებთან („ორირა „ყარანაი ყანაშია“, „ოისა“, „ხერტლის ნადური“, „ვერი და მასპინძელსა“, „ყაჩადის ღექსი“, „დაუკარ, ჩემო ჩუგურო!“, „ხორუმი“, „განდაგანა“, „სიმღერა

ქაზიმ
ტარიელაძე
ბარათაულიდან

სვეი
ღუმბაძე
ფურტიოდან

ბახმაროზე“, „აჭარავ, ჩემო სამშობლო!“, „ღორჯომელი ვიყავ, განა?!“) ერთად ფირზე აღებულებით ყოფის, ხელოვნობისა და რეწვის ნიმუშები (თითისტარისა და მარხილის დამზადება, საცხოვრებელი სახლის ტიპები, სამჭედლო, ტურაბეღელა და სხვ.).

სამწუხაროა, მაგრამ ფაქტია, რომ რაიონში მოქმედი ფოლკლორული ანსამბლების წევრები ვეღარ იკრიბებიან ინტენსიურად ვერც რეპეტიციებზე და ვერც ოჯახებში. ეს კი უარყოფითად მოქმედებს მრავალხმიანი სასიმღერო ტრადიციების შენარჩუნებაზე. ჩვენი აზრით, ამ რაიონში არასახარბიელო ვითარებაა ჭიბონთან დაკავშირებითაც. ბევრ შემსრულებელს არა აქვს საკრავი და არც მისი დამზადებისათვის საჭირო თანხა.

აჭარის რეგიონი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ორენოვანი ტექსტებისა და კულტურათა დიאלოგის კვლევის თვალსაზრისით. შეკრებილი მასალა უდავოდ დაინტერესებთ ქართულ-თურქულ, ქართულ-კავკასიურ, ქართულ-რუსულ, ქართულ-ებრაულ კავშირებზე მომუშავე მეცნიერებს. განსაკუთრებული ინტერესი გამოიწვია „ქურთბარის“ – ქურთების ფერხულის აჭარაში გავრცელების ფაქტმა, მისი შესრულების ადგილობრივმა წესებმა და ფორმებმა. ექსპედიციის მიღწევად უნდა ჩაითვალოს ვიდუოფირზე შელოცვების აღბეჭდვა და მაჰმადიან ქართველთა მიერ ყურანის ხმით კითხვის ნიმუშების დაფიქსირება, რაც, რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, აქამდე არასოდეს მომხდარა.

2005 წლის 20 მაისს პროექტის დამფინანსებელი ფონდის „ღია საზოგადება – საქართველო“ საკონფერენციო დარბაზში გაიმართა ექსპედიციის შედეგების პრეზენტაცია, მოეწყო ფოტოგამოფენა, ელგუჯა დადუნაშვილისა და იმედა მადლაკელიძის მიერ საგანგებოდ მომზადებული ვიდუოკლიპების ჩვენება.

ვიმედოვნებთ, რომ შეკრებილ მასალას სამეცნიერო ღირებულებასთან ერთად პრაქტიკული დანიშნულებაც ექნება.

ექსპედიციის წევრები დახმარებისა და თანადგომისათვის განსაკუთრებულ მადლობას მოახსენებენ შუახვეის რაიონის გამგებელს, ბატონ თემურ ზოიძეს და კულტურის განყოფილების გამგეს, ბატონ ვასო ხიმშიაშვილს, ყველა იმ ადამიანს, ვინც გულისხმიერებითა და დიდი პასუხისმგებლობით მოეხიდა ტრადიციული მემკვიდრეობის ჩაწერისა და დაცვის საშვილიშვილო საქმეს.

ნინო კალანდაძე

ქართველი ეთნომუსიკისმცოდნეები ედიშერ გარაყანიძე (1957-1998)

როცა ედიშერ გარაყანიძეზე – ჩემს კოლეგასა და თანამოაზრეზე – წერილის დაწერა გადავწყვიტე, პროფესიულ მოვალეობად ჩავთვალე, კიდევ ერთხელ გადამხედო მისი მემკვიდრეობისათვის. შედეგმა გამოცდა: მისი ნააზრევი დღეს ისეთი აქტუალური და პრობლემატურია, როგორც არასდროს! ედიშერის მოქალაქეობრივი, პროფესიული და პიროვნული ღირსებები ისე სანატრელია, როგორც არასდროს!

საქართველოში მიცვალებულისადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულება, როგორც წესი, მისი საქმიანობის შეფასებაშიც ვლინდება: გარდაცვლილზე უფრო აღმატებით ხარისხში წერენ, ხშირად ისეთ თვისებებს მიაწერენ, რომლებიც რეალურად არ ახასიათებდა. ამის გამო ძნელია გაარკვიო, სად არის ზღვარი სიმართლესა და შეთხზულს შორის. ედიშერ გარაყანიძე ამ მხრივ გამონაკლისია – მის ნაღვაწს არაფრის მიმატება, გამოგონება და შელამაზება არ ჭირდება. ხანმოკლე სიცოცხლის მანძილზე ედიშერმა მართლაც დიდი ამაგი დასდო ქართული ხალხური მუსიკის შეკრების, კვლევის, სწავლებისა და შესრულების საქმეს. მისი სახით ჩვენმა ეროვნულმა საგანძურმა ჭეშმარიტი გულშემატკივარი დაკარგა.

ედიშერ გარაყანიძე იყო ნამდვილი მამულიშვილი, რომელიც სამშობლოს სიყვარულს მთელი ცხოვრება საქმით ადასტურებდა. საკუთარი პროფესიის იშვიათი ერთგულება მას ბევრი კოლეგისგანაც გამოარჩევდა.

ედიშერ გარაყანიძის მოღვაწეობა საკუთარ და სხვათა საექსპედიციო გამოცდილებას ეფუძნებოდა. ზედმიწევნით კარგად იცოდა საარქივო მასალები. ძველი და ახალი ექსპედიციების ხელმძღვანელებისა და მათი ჩანაწერების პატივისმცემელი, სხვებსაც ამგვარადვე განაწყობდა.

ქართული ხალხური მუსიკის შეკრება ჯერ კიდევ კონსერვატორიის სტუდენტობიდან დაიწყო, სადიპლომო ნაშრომი კი მთლიანად ქართლში მოპოვებულ საკუთარ მასალებს დააფუძნა. ექსპედიციებით არაერთხელ მოუვლია საქართველო კოლეგებსა და სტუდენტებთან, ანსამბლ „მთიების“ წევრებსა და სტუდია „ამერ-იმერის“ ბავშვებთან ერთად. ქართლი, მესხეთი, იმერეთი, სამეგრელო, კახეთი, სვანეთი, გურია, ფშავი, აჭარა, დაღესტანი, რაჭა,

თუშეთი, ხევი – ასეთია მისი საექსპედიციო მარშრუტები. ედიშერი ზოგიერთი სიმღერის ერთადერთი ჩამწერია. მაგალითად, იგი რომ არა, არ გვეცოდინებოდა, როგორი იყო ქართლური "მზე შინა".

ხალხური მუსიკის კვლევა ედიშერ გარაყანიძისათვის სასიცოცხლო მოთხოვნილება იყო. ნიჭიერება, შრომისმოყვარეობა და კეთილსინდისიერება მისი სამეცნიერო პორტრეტის ძირითადი შტრიხებია. საქართველოსა და საზღვარგარეთ გამართული საერთაშორისო კონფერენციებისა და სიმპოზიუმების მონაწილეობაში, მაღალი რანგის პროფესიონალიზმთან ერთად, უცხო ენების – რუსულის, პოლონურის, გერმანულისა და ინგლისურის – საფუძვლიანი ცოდნაც ესმარებოდა. ჰქონდა მრავალი პუბლიკაცია საქართველოსა და მის ფარგლებს გარეთ (50-მდე მხოლოდ სამეცნიერო და სასწავლო-მეთოდური ნაშრომის ავტორია).

მიუხედავად დიდი საჭიროებისა, დღემდე ვერ მოხერხდა ედიშერ გარაყანიძის საკვალეო ნაშრომების გამოქვეყნება. საკანდიდატო დისერტაცია – „ქართული მუსიკალური დიალექტები და მათი ურთიერთმიმართება“ – დაცვის დღიდან შეუცვლელია ქართული ხალხური მუსიკალური შემოქმედების სწავლების საკონსერვატორიო კურსში. განსაკუთრებით დიდია პრაქტიკული ღირებულება სადოქტორო დისერტაციისა – „ქართული ხალხური სიმღერის შემსრულებლობა“, რომლის დაცვაც მან, სამწუხაროდ, ვერ მოასწრო. ამ ნაშრომის პუბლიკაციას შეიძლებოდა სასიკეთო ძვრები მოჰყოლოდა ფოლკლორულ შემსრულებლობაში.

ედიშერ გარაყანიძე ეხმაურებოდა ქართულ ხალხურ სიმღერასთან დაკავშირებულ ყველა მნიშვნელოვან პრობლემას, გამოსასწორებელ საკითხს და კამათში, „ჭეშმარიტების

დაბადების“ იმედით, განსხვავებული აზრის მოსმენისთვისაც მზად იყო, მხოლოდ – სპეციალისტებისაგან. ქართული მუსიკალურ-ფოლკლორისტული კრიტიკის არცთუ მდიდარი ტრადიციებისა და მისი ავტორებისადმი საზოგადოების დამოკიდებულების მიუხედავად, ედიშერს არ გაჭირვებია, კორექტული შენიშვნები გამოეთქვა ისეთი ცნობილი კოლექტივების მიმართ, როგორებიცაა საქართველოს სიმღერისა და ცეკვის სახელმწიფო დამსახურებული ანსამბლი, საქართველოს რადიომაუწყებლობისა და ტელევიზიის სახელმწიფო კომიტეტის ფოლკლორული ანსამბლი, „შეიდაცა“, „გორდელა“, „რუსთავი“, „ფაზისი“. ობიექტურ კრიტიკოსს მხედველობის მიღმა შემსრულებლობის დადებითი მხარეებიც არ რჩება. კრიტიკულ შეფასებას იწვევს: „ფოლკლორულის“ დარქმევა რეპერტუარით და შესრულებით არაფოლკლორული ანსამბლისათვის, ხალხურ ანსამბლში – პროფესიონალი ვოკალისტები, სიმღერის ფორტეპიანოსა და ნოტებით სწავლება, საკონცერტო რეპერტუარში – „გადამღერებული“ სიმღერები, აღმოსავლეთ საქართველოს მთის ნამდვილი ფოლკლორის სახელით კომპოზიტორთა ნაწარმოებების შესრულება, სიმღერაში ლოტბარის ჩარევა, ხმების პარტიებში – გაუმართლებელი ხელოვნური ცვლილებები, შესრულების „აკადემიური მანერა“, ცეკვებისა და ფერხულებში – საბალეტო ელემენტები...

ედიშერს მშვენივრად ესმის, რომ დროთა განმავლობაში ყველაფერი (და ხალხური სიმღერაც) იცვლება, ვითარდება და შორდება პირველწყაროს, რომ სხვაგვარად შეუძლებელია, მაგრამ „საკუთარი კულტურის ძირითადი პრინციპების დაკარგვას“ ასიმილაციად, გათქვევად აღიქვამს. მისი აზრით, „საუკუნეების მანძილზე დადგენილის შეცვლა უდიდეს სიფრთხილესა და პასუხისმგებლობას საჭიროებს!“

დღეს კიდევ უფრო საინტერესოა ახალგაზრდა ედიშერ გარაყანიძის დამოკიდებულება ხალხური მრავალხმიანობის საკითხებისადმი მიძღვნილი ბორჯომის სამეცნიერო კონფერენციის მიმართ (1986). მას მოსწონს წარმოდგენილ პრობლემატიკაში ფართოდ ერუდიტი ავტორები; მუსიკოსები, რომლებიც თეორიულ საკითხებს „ცოცხალი მუსიციანობის პრაქტიკით“ ჭრიან. ედიშერი მაღლიერია კონფერენციის მოსამზადებელ პერიოდში ახალგაზრდა ფოლკლორისტთა ნაშრომების დაწერილებითი განხილვისა, გამოცდილი სპეციალისტების, უფროსი კოლეგების რჩევებისა და მითითებებისა. მისი სურვილია, საკონფერენ-

ციო მოხსენებების თემატიკა უკეთესად შეირჩეს: ქართული ხალხური მუსიკის უმნიშვნელოვანეს მხარეებზე მეტ-ნაკლებად სრული ინფორმაცია იყოს წარმოდგენილი. კორექტული და საკმიაია ედიშერის შენიშვნები კონფერენციის ფოლკლორული კონცერტების მონაწილე ანსამბლებისადმი.

ედიშერ გარაყანიძე ქართული ხალხური მუსიკალური საგანძურის მსოფლიოსათვის გაცნობის, გაზიარების მომხრეა. მისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია ამ მუსიკის პროპაგანდა, მისი საყოველთაო აღიარებისათვის გადადგმული ნაბიჯები. ამ მხრივ ერთ-ერთი უმთავრესია საერთაშორისო სარბიელზე ქართული ხალხური მუსიკის შესახებ სამეცნიერო აზრისა და ინფორმაციის დროულად გატანა. არანაკლებ აქტუალურია ედიშერისათვის კადრების საკითხი. მისი აზრით, „კარგი სპეციალისტი სანთლით საძებარია“. იგი საუბრობს საკონსერვატორიო სწავლებაში ზოგადი განათლების დიდ ადგილსა და სპეციალიზაციის შევიწროებაზე, და აუცილებლად მიაჩნია უცხოეთის ქვეყნების სასწავლო სისტემის დადებითი გამოცდილების გათვალისწინება.

პედაგოგიური საქმიანობა ედიშერ გარაყანიძის მოღვაწეობის მნიშვნელოვანი ნაწილია. ფოლკლორისტა კადრებს, მეცადინეობების გარდა, ექსპედიციებში ტარებით, საქართველოს კუთხეებისა და იქაური მკვიდრების, მათი ზნე-ჩვეულებებისა და ტრადიციების გაცნობითა და შეყვარებით ზრდიდა. შედეგიც სახეზე იყო: მისი ხელმძღვანელობით შესრულებული სადიპლომო ნაშრომები გამოირჩევა არა მარტო აქტუალური თემატიკით, არამედ მისი ღრმა ცოდნითაც. სტუდენტთა სამეცნიერო ხელმძღვანელობისას უპირატესობას მათ ნააზრევს აძლევდა. ეროვნული მუსიკალური საგანძურისა და მისი შემქმნელი ხალხისადმი სიყვარულის ჩანერგვა იყო ქართული ხალხური მუსიკალური შემოქმედების მისეული სალექციო კურსის მთავარი მიზანიც.

ედიშერ გარაყანიძე ერთ-ერთი პირველია, ვინც ქართული ხალხური სიმღერის უცხოელთათვის სწავლება დაიწყო. ამ მხრივ მან ბევრი იღვაწა – სხვადასხვა დროს ასწავლიდა ნიდერლანდებში, გერმანიაში, დიდ ბრიტანეთსა და საფრანგეთში. ედიშერის მეცადინეობებზე ნამყოფი, მისი პროფესიული თუ პიროვნული თვისებებით მოხიბლული უცხოელები მის სახელს დღემდე ღრმა პატივისცემითა და სიყვარულით იხსენებენ. ბევრი მათგანი სწორედ ამ პიროვნებასთან ნაცნობობამ გახადა საქართველოსა და ქართველი ხალხის მეგობარი, მისი გულშემატკივარი. ის ფაქტი, რომ ქართულმა ხალხურმა სიმღერამ საზღვარ-

გარეთ შორს გაითქვა სახელი და მრავალი თაყვანისმცემელი შეიძინა, მის უნიკალობასთან ერთად, ედიშერ გარაყანიძისნაირ პროფესიონალთა და პიროვნებათა დამსახურებაცაა. ედიშერის ამგვარი პედაგოგიური საქმიანობისა და ბრიტანელთა მხრიდან მისი დაფასების გამოხატულებაა 2004 წელს უელსში გამოცემული ქართული ხალხური, საეკლესიო და ქალაქური სიმღერების უცხოელთათვის განკუთვნილი კრებული.

შემსრულებლობა ედიშერ გარაყანიძის მოღვაწეობის განსაკუთრებული მხარეა. მის მიერ დაარსებული ვაჟთა ფოლკლორული ანსამბლი „მთიები“ (1980) ახალი მიმართულების ფუძემდებელია ქართული ხალხური სიმღერის შემსრულებლობის ისტორიაში. ჯგუფის მთავარი შემოქმედებითი პრინციპი აუთენტურ ფოლკლორთან სიახლოვეა. „მთიებში“ განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ გამოვლინდა მისი ხელმძღვანელის პროფესიონალიზმი – საქართველოს ყველა ეთნოგრაფიული რეგიონის ძირძველი რეპერტუარის, შესრულების ფორმებისა და საშემსრულებლო მანერის ღრმა ცოდნა. არცერთ სხვა ანსამბლს არ უღვაწია იმდენი საქართველოში ქართული ხალხური მუსიკის პოპულარიზაციისათვის, რამდენიც – „მთიებს“, მეტადრე, ქართველებით ნაკლებად დასახლებულ რაიონებში.

ედიშერ გარაყანიძის იდეით დაარსდა ქალთა ფოლკლორული ანსამბლი „მზეთამზეც“ (1986), რომელიც საქართველოში ერთადერთი მოიძიებს, ადადგენს და ასრულებს ქალთა ტრადიციულ რეპერტუარს. საკუთარი კოლექციისაგან შედგენილ ამ ჯგუფს იგი მთელი ცხოვრება გულშემატკივრობდა.

გასული საუკუნის 90-იანი წლების დამდეგს ედიშერმა დააარსა და ხელმძღვანელობდა საქართველოს მუსიკალური საზოგადოების საყმაწვილო ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიულ სტუდია „ამერ-იმერ“. „მთიებისა“ და „მზეთამზეც“ მიმდევარი, მხოლოდ გოგო-ბიჭებით დაკომპლექტებული ეს კოლექტივი საქართველოში პირველი იწყებს საბავშვო რეპერტუარის ძიებას, შესწავლასა და წარმოჩენას.

სიცოცხლის ბოლო წლებში ედიშერ გარაყანიძე სათავეში ედგა საქართველოს ახალგაზრდა შემოქმედთა გაერთიანების ფოლკლორის თეატრს. 1998 წელს მისი ხელმძღვანელობით დადგმულმა სპექტაკლებმა თეატრის საინტერესო სამომავლო გზები დასახა.

მსმენელისა და მაყურებლის მესიერებაში სამუდამოდ დარჩა ედიშერის საუცხოო რადიო-და ტელეგადაცემები, რომელთა ძირითადი მიზანი ხალხური მუსიკის პროპაგანდა და ფოლკლორული ანსამბლების მხარდაჭერა იყო.

ქალთა ფოლკლორული ანსამბლი „მზეთამზე“

1986 წლამდე ქართველების ინტერესი საკუთარი ტრადიციული მუსიკისადმი ერთი მეტად არაადეკვატური ფაქტით იყო დადღასმული: ქვეყანაში, სადაც ქალისადმი პატივისცემა მამაკაცის ღირსების საქმე იყო, ქართველი ქალის ტრადიციული ყოფის მუსიკალური მხარე ფართო მსმენელისათვის ტერა ინკოგნიტად რჩებოდა.

რა თქმა უნდა, არსებობდა მრავალი ცნობილი ქართველი ქალი – ხალხური სიმღერისა და დაკერის ოსტატი – მარო და ეკატერინე თარხნიშვილები, ანა ვარდიაშვილი, ნინო ტოგონიძე, მარიამ არჯენიშვილი, ლუბა და ვერა შელეგიები, ელენე ჭუბაბრია და სხვანი. მაგრამ მათი უმრავლესობა მღეროდა ან მამაკაცების რეპერტუარს, ან – მაშინდელ „თანამედროვე“ (საბჭოური) თემატიკის ნაწარმოებებს, ან – სატრფიალო შინაარსის დუეტებში იღებდა მონაწილეობას და იშვიათად ასრულებდა ქალთა სოლო და ანსამბლურ სიმღერებს. ზოგიერთი ნიმუშის საკმაოდ მაღალმატრვული დონის მიუხედავად, ყოველივე ეს, ძირითადად, სცენისთვის კეთდებოდა.

მართლაც, მაშინ, როდესაც ასევე სცენაზე სრულდებოდა მამაკაცთა შრომის, საფერხულო, რიტუალური, სამგლოვიარო, სამკურნალო, ბალადური სიმღერები, ამავე უანრის ქალთა სიმღერები ძლიერი სქესის ჩრდილიდან ვერა და ვერ გამოდიოდა. რატომ?

ერთ-ერთი მიზეზი ის გახლავთ, რომ ადრე ქართული სიმღერის შემკრებნი ხშირად უპირატესობას ანიჭებდნენ მამაკაცთა რთულ, მაღალორგანიზებულ (განსაკუთრებით – სუფრულ) სიმღერებს, რის გამოც იზაგრებოდა არა მარტო ქალთა, არამედ ბავშვთა და თვით მამაკაცთა მარტივი, ყოფასთან უფრო მჭიდროდ დაკავშირებული სიმღერები. ამავე დროს, ქალთა, დიასახლისთა სიმღერები ხომ სწორედ ყოფასთან უშუალო კავშირითაა გამორჩეული. იმ ქართველ მკვლევართა შორის, რომლებმაც თანაბარი ყურადღება მიაქციეს როგორც მამაკაცთა, ასევე ქალთა მუსიკალურ ფოლკლორს თავის რთულ თუ მარტივ გამოვლინებაში, გახლდათ მინდია

ჟორდანიას, კახი როსებაშვილი, და ბოლო დროს, განსაკუთრებით – ედიშერ გარაყანიძე. სწორედ მისი ძალისხმევა გახდა ის ბიძგი, რომელმაც მხოლოდ ქალთა ტრადიციული რეპერტუარის ფოლკლორული ანსამბლის ჩამოყალიბება განაპირობა.

და აი, თითქმის ოცი წლის წინ, 1986 წელს ქალთა ფოლკლორული ანსამბლი „მზეთამზე“ პირველ კონცერტს მართავს – ქართული ენის დიდი მკვლევარის, აკაკი შანიძის 100 წლის საიუბილეო საღამოზე.

ანსამბლს თავიდანვე რამდენიმე გარანტია ჰქონდა წარმატებისა: მისი წევრები პროფესიონალი ეთნომუსიკისმცოდნეები იყვნენ, რომელთაც სტუდენტობიდან მოყოლებული არაერთი საერთაშორისო კონფერენციაზე ჰქონდათ მონაწილეობა მიღებული (შესაბამისი მუსიკალური ილუსტრაციებით) და სერიოზული მეცნიერული გამოკვლევების ავტორებიც იყვნენ. ამასთან. მათ უმრავლესობას, პროფესიით მუსიკისმცოდნეს, თბილისის კონსერვატორიაში სწავლისას, შადვა მოსიძის ხელმძღვანელობით ქალთა აკადემიურ გუნდში სიმღერის საკმაოდ პრაქტიკაც გააჩნდა.

წარმატებამ არ დააყოვნა. ქართველმა მსმენელმა „მზეთამზეს“ დახმარებით „აღმოაჩინა“ ქართველი ქალის მუსიკალური ყოფა. ტყუილუბრალოდ არ ვიმეორებთ სიტყვა „ყოფას“. ანსამბლი ზედმიწევნით მიახლოებულად ასრულებს ფოლკლორულ ნიმუშებს (ხში-

„მზეთამზე“ თავდაპირველი შემადგენლობით

რად თავისსავე ჩაწერილს): აბამენ ფერხულს, უკრავენ ტრადიციულ საკრავებზე, ცდილობენ მიბადონ ქართველი სოფლელი ქალისათვის დამახასიათებელ არტიკულაციას, რის გამოც იქმნება შთაბეჭდილება, რომ თქვენ, მსმენელი ქართველი გლეხის სახლში იმყოფებით, საიდანაც ოჯახის თავი დროებით სადღაც გასულა, ან - უმზერთ მამაკაცებისგან განცალკევებით შეკრებილ ქალთა რიტუალს.

"მზეთამზეს" შექმნამდე ქართველ მსმენელს აკლდა იყო ქართველი დედის სიმღერაში ჩაქსოვილი სიტბო, რაც არანაკლებ საამური, ვიდრე „მრავალუამიერით“ მოლხენა და „ხასანბეგურათი“ ლაღობა; ამადლებულ გრძნობებს ბადებს სვანური „ზარი“, მაგრამ მისი ტრავიზმი სხვა ბუნებისაა, მოხეური „ხმით ტირილისა" კი - სხვაგვარისა; გაიზრდებოდა კი ვაჟკაცი ქართული სულისკვეთებით, თუ მისი დაბადებისას ქალები საძეობო „მზე შინას“ არ იმღერებდნენ?

„მზეთამზე“ თავიდან ექვს ახალგაზრდა ქალს აერთიანებდა: ნატო ზუმბაძეს, ქეთევან ბაიაშვილს, ქეთევან ნიკოლაძეს, ნინო კალანდაძეს, ნუნუკა შველიძეს და ნანა ვალიშვილს. სხვადასხვა დროს მათთან ერთად მღეროდნენ ბაია ასიეშვილი და დოდო თაქთაქიშვილი. ცოტა ხნის წინ მათ შეუერთდა თეა კასაბური. დღეს ანსამბლის ორი წევრი ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრის თანამშრომელია – ნატო და ნინო, ხოლო – ნანა, თეა და ნუნუკა – ფოკლორის სახელმწიფო ცენტრში მუშაობენ. სახელი „მზეთამზე“, რომელიც ანსამბლისათვის ნინო კალანდაძემ შეარჩია, უზენაესის ერთ-

„მზეთამზე“ ედიშერ გარაყანიძესთან ერთად სცენაზე

ერთ მეტაფორულ სახელს წარმოადგენს.

ანსამბლმა წარმატებული გასტროლებით მოიარა ევროპის მრავალი ქვეყანა, მათ საქართველოში ქართული ტრადიციული მუსიკით დაინტერესებული ყველი ადამიანი იცნობს. „მზეთამზეს“ მონაწილეობა აქვს მიღებული მრავალ ფილმში, საქველმოქმედო თუ საგანმანათლებლო ღონისძიებაში, დიდი ხანია ატარებს „სახალხო ფოკლორული კოლექტივის“ საპატიო სახელს.

მიუხედავად მსმენელებში ანსამბლის რეპერტუარის მყარი წარმატებისა, „მზეთამზე“ დაუღალავად ზრუნავს ახალი ნიმუშების მოძიებაზე – თუმცა არა იმდენად სცენაზე გამოტანის, არამედ შთამომავლობისთვის შენარჩუნებისა და მეცნიერული კვლევის მიზნით. ანსამბლის წევრები ხელმძღვანელობენ და მონაწილეობას იღებენ საველე-საექსპედიციო მუშაობაში; ყოველი მათგანი ხელმძღვანელობს ბავშვთა სხვადასხვა ფოკლორულ კოლექტივს, სადაც ცდილობენ სწორედ ქართული სიმღერის მეშვეობით შეაგრძნობინონ მომავალ თაობას ქართული ხასიათისა და ტრადიციული ყოფის განუმეორებელი სურნელი.

თამაზ გაბისონია

დისკოგრაფია

1. ანსამბლი „მზეთამზე“ – ქართველ ქალთა ტრადიციული სიმღერები, დისკი I Face Music Switzerland - 50016 P & C, 1996 წ.
2. ანსამბლი „მზეთამზე“ – ქართველ ქალთა ტრადიციული სიმღერები, დისკი II Face Music Switzerland - 50016 P & C, 2000 წ.
3. მზე შინ შემოდიო! ქართული ხალხური მუსიკა ბავშვებს. ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრი, ბანკი რესპუბლიკა. თბილისი 2004 წ.

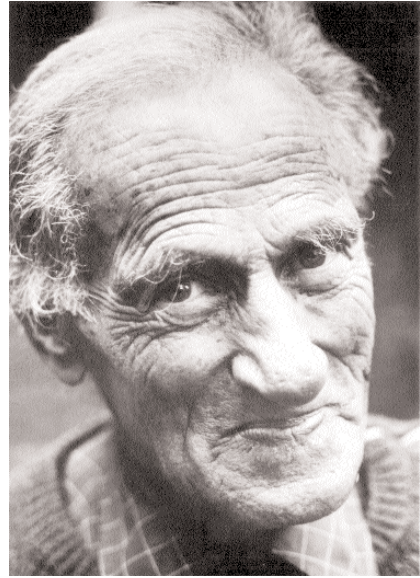
ერნსტ ემსჰაიმერი – კავკასიური ფოლკლორის მოამაგე

სამუსიკო ფოლკლორისტიკაში ჩემი საქმიანობა, ალბათ, სრულიად სხვა გზით წარმართებოდა, რომ არა ერნსტ ემსჰაიმერის კეთილი რჩევები და პროფესიული დახმარება; ჩემთვის კვლავ დაფარული დარჩებოდა თემები, რომელთა გარეშე, არც კი ვიცი, როგორ ვიმუშავებდი ამ სფეროში. თუ როგორ ჩაეყარა საფუძველი უდიდესი ეთნომუსიკოლოგის, სტოკჰოლმის სამუსიკო-ისტორიული მუზეუმის დირექტორის ნაცნობობას ჩემთან, პუშკინის სახლის იმხანად ახალგაზრდა მეცნიერთანამშრომელთან – სიუჟეტური თვალსაზრისით მეტად საინტერესოა.

1967 წელს, კონსერვატორიის დამთავრების შემდეგ, კალინინში (ამჟამად ტვერში) ვმუშაობდი. ლენინგრადში დაბრუნებისთანავე სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის რუსული ლიტერატურის ინსტიტუტის ფონოარქივში მიმიღეს სამუშაოდ. 1971 თუ 1972 წელს ჩემი სადიპლომო ნაშრომის სამეცნიერო ხელმძღვანელმა, პროფესორმა მ.ს. დრუსკინმა ერთი დავალების შესრულება მთხოვა. დავალება შემდეგში მდგომარეობდა: დრუსკინის შვეციაში მცხოვრები მეგობარი, ერნსტ ემსჰაიმერი (მას იგი ჯერ კიდევ ომამდე დაახლოვდა), 1930-იანი წლების დასაწყისში ფონოარქივში მუშაობდა. იგი ლილვაკებზე ჩაწერილ გურულ მრავალხმიან სიმღერებს შიფრავდა. ემსჰაიმერი ლილვაკების მდგომარეობით დაინტერესებულა. მეცნიერი მათი ასლების შვეციაში გაგზავნას ითხოვდა. მას ფონოგრამებიც ესაჭიროებოდა და სიმღერების სანოტო ჩანაწერებიც. მე მივაკითხე დრუსკინს და მან პუშკინის სახლის დირექტორის სახელზე დაწერილი ემსჰაიმერის წერილი გადმომცა.

იმხანად სულ 6-7 წელი იყო გასული მას შემდეგ, რაც შინაგან საქმეთა სამინისტრომ არქივები სამოქალაქო უწყებებს გადასცა. არქივების ძველი თანამშრომლები, განსაკუთრებით ისინი, ვისაც საარქივო მასალების დაცვა ევალებოდა, ანგარიშვალდებულნი იყვნენ ამ მრისხანე დაწესებულების წინაშე. ამდენად, ემსჰაიმერის თხოვნა იმხანად ექსტრავაგანტურად გვეჩვენებოდა (მოვლენებს გავუსწრებ და აღვნიშნავ, რომ ჩემი იქ მუშაობის 15 წლის განმავლობაში არ მახსოვს, ვინმეს გამოეთქვა სურვილი ფონოარქივის მასალების საზღვარგარეთ გაგზავნის თაობაზე). მაშინვე დრუსკინს გავუხსილე, რომ არ მქონდა ამ საქმეში წარმატების იმედი - მე ხომ სრულიად ახალბედა თანამშრომელი გახლდით. მახსოვს, მიხეილ დრუსკინმა მიპასუხა: „მესმის, რომ ახალგაზრდა თანამშრომელი ხართ, მაგრამ ვნახოთ, რა გამოვა.“

იმხანად პუშკინის სახლის დირექტის

მოვალეობას დროებით ფ.ი. პრიმა ასრულებდა. იგი ლენინის პრემიის ლაურეატი გახლდათ (ტარას შევჩენკოს შესახებ დაწერილი წიგნის გამო). პრიმა ჩაკეტილი პიროვნება იყო, რაზეც ესოდენ ნათლად მიუთითებდა მისი სახის გამომეტყველება. ინსტიტუტის კულუარებში ამბობდნენ, რომ იგი გადაწყვეტილების მიღებას ყოველთვის გაურბოდა. ემსჰაიმერის წერილი გერმანულიდან ვთარგმნე და დირექტორს წარვუდგინე. ჩემდა გასაოცრად, დირექტორმა წერილს დადებითი რეზოლუცია დაადო.

ემსჰაიმერისთვის საინტერესო მასალები არქივში უვნებლად და სრულად იყო დაცული. მართალია, სანოტო ხელნაწერების ასლის გადაღება პრობლემას არ წარმოადგენდა, მაგრამ სამუსიკო მასალის ჩაწერა არაერთ სირთულესთან იყო დაკავშირებული. გურულ მომღერლებთან იოსებ მეგრელიძესაც უმუშავია. იგი 1930-ან წლებში ნ. მარის მდივანი ყოფილა. საავტორო უფლებების პირობების მიხედვით, ლილვაკების პირის გადასაღებად საჭირო იყო ბატონი იოსების ნებართვა. ბუნებრივია, ემსჰაიმერმა ნებართვა მისგანაც ითხოვა. პუშკინის სახლიდან თბილისში გასაგზავნი წერილი კი მე მოვამზადე. პროფესორმა იოსებ მეგრელიძემ თანხმობა განაცხადა. საკუთარი კეთილგანწყობა მან წერილობითაც გამოხატა.

ფონოარქივის მცველს, ვ. კორგუზალოვს ლილვაკები (მათი რიცხვი 90-ს აღემატებოდა) სპეციალურად დაჰქონდა რადიოში. იგი ჩანაწერების მაგნიტოფირზე გადატანაზე ზრუნავდა (სამუშაო იმ დროისთვის შეძლებისდაგვარად მაღალი ხარისხით სრულდებოდა). ემსჰაიმერის დაკვეთა ტექნიკური თვალსაზრისით საუკეთესოდ შესრულდა (რამდენადაც ეს ჩვენ ქვეყანაში იყო შესაძლებელი). ჩანაწერები შვეციაში გაგზავნეს. ამ დაკვეთის შესრულებისას მე ემსჰაიმერს კიდევ (ერთხელ თუ ორჯერ) მივწერე წერილი, რის შემდეგაც ჩვენს შორის მიმოწერა თითქმის

არ სცილდება. ყოველივე ზემოთქმულის ფონზე ჩვენ ლილვაკების სანოტო ჩანაწერების (პირველი და მეორე ვერსიის) სიახლოვე უფრო გვაოცებს, ვიდრე მათ შორის არსებული სხვაობები. ცნობილია, რომ დიდი მუსიკალური ავტორიტეტების ხსენებული სანოტო ჩანაწერები ერთმანეთისგან საკმაოდ სხვაობს, მაგრამ ეს ხომ სავსებით ბუნებრივია და შეცდომებზე სრულიადაც არ მიუთითებს.

ე. ემსჰაიმერმა ოსური ხალხური სიმღერების კრებულს მალაღი შეფასება მისცა. მან ფრთხილად, სულ ორიოდ ფრაზით გამოხატა თავისი დამოკიდებულება კრებულში წარმოდგენილი ნოტირების პრინციპებისადმი. „მელოდიის ტაქტებად დანაწევრება იმიტირებს იმ ვითარებას, რომელიც საკმარისად არ მიესადაგება მელოდიური დეკლამაციის თავისუფალ რიტმულ მოდალობას. სანოტო ტრანსკრიფციის სხვა მეთოდები, რომლებიც ამ ბოლო 50 წლის მანძილზე დამკვიდრდა სამუსიკო ეთნოლოგიის სამუშაო ტექნიკაში, ვფიქრობთ, მეტად წაადგებოდათ კრებულის ავტორებს მათ წინაშე წამოჭრილი პრობლემების გადასატარებად“; - წერდა იგი. დასაინანია, რომ რეცენზენტმა მის მიერ ნახსენები განსხვავებული მეთოდები არ განიხილა, რადგან, ჩემი აზრით, გიპიუს-გალაჟვის მიერ ნოტირებულ ნიმუშებში წარმოდგენილი გრძილობების ურთიერთმიმართება ნაწილობრივ ასახავს კავკასიურ სასიმღერო მეტყველებას.

ემსჰაიმერის მიერ ფონოარქივში შესრულებული მომდევნო დიდი შრომა გურულ სიმღერებს უკავშირდება. 1933 წელს საქართველოში ლენინგრადიდან ჩამოვიდა მომღერალთა დაახლოებით ათკაციანი ჯგუფი. ამ ჯგუფს ახლდა ჩვენს მიერ ზემოთ ნახსენები ი. მეგრელიძე. გურიაში ცხოვრობდნენ ნ. მარის ნათესავები და შესაძლოა გურული მომღერლების ლენინგრადში მიწვევის იდეა აკადემიკოსს ეკუთვნოდა, ხოლო მისმა მდივანმა კი ამ იდეის განხორციელება შეძლო. 30-იანი წლების მოთხოვნების შესაბამისად, გუნდის რეპერტუარში ჩართული იყო სიმღერა ლენინზე („გურული სიმღერა ლენინზე“), მაგრამ უპირატესობა ტრადიციულ სიმღერებს ენიჭებოდა.

სიმღერების ჩანაწერად გიპიუსმა სამი ფონოგრაფის გამოყენება გადაწყვიტა. თითოეული მათგანი მრავალხმიანი ქსოვილის ერთ-ერთ ხაზს აფიქსირებდა. საერთო ჟღერადობაში ცალკეული პარტიების სრული გამოყოფა (რაც დღეს ასე ადვილი მისაღწევია) იმ პირობებში ვერ ხერხდებოდა, მაგრამ მათ შორის გარკვეული სხვაობების მიღწევა შესაძლებელი აღმოჩნდა. ამდენად, საბჭოთა კავშირის სამუსიკო ფოლკლორისტიკის ისტორიაში გურული სიმღერების ჩანაწერი წარმოადგენდა მრავალხმიანი ჩანაწერის განხორციელების პირველ ცდას (იგი მასალის სრულყოფილ გაშიფვრას ისახავდა მიზნად) და ეს მცდელობა პირველად ქართული ხალხური მრავალხმიანი სიმღერების დასაფიქსირებლად განხორციელდა.

ლენინგრადში გურული მომღერლებისგან 30 სიმღერა ჩაიწერეს. იმის გამო, რომ

თითოეული ნიმუში რამდენიმე ლილვაკზე ფიქსირდებოდა, ლილვაკების რიცხვმა 90-ს გადააჭარბა. გურული სიმღერების ნოტირება სწორედ ემსჰაიმერს დაევა. ჩვენთვის უცნობია, თუ ვინ ეხმარებოდა მას ტექსტის ჩაწერაში, ალბათ მეგრელიძე. არ ვიცი, დასრულდა თუ არა ეს ურთულესი სამუშაო. ძნელი სათქმელია ისიც, თუ რატომ არ მოხერხდა მაშინ ამ სიმღერების გამოცემა. ემსჰაიმერის ნაშრომი პუშკინის სახლის ფონოარქივში იღო მანამ, სანამ თავად ავტორმა არ მოითხოვა მისი შეეციაში გაგზავნა. ნაშრომის მიღებისთანავე ემსჰაიმერმა სანოტო ხელნაწერები თავის მოწაფეს, სიუზანა ცოგალერს გადასცა გამოსაცემად მომზადებისათვის. ტრანსკრიფციის ავტორი უკვე იმ ასაკში გახლდათ, რომელშიც მას ძალა აღარ შესწევდა საკუთარი ჩანაწერის განსახორციელებლად – ახალი სავლე სამუშაოების შესასრულებლად. პროექტი, რომელიც მისი ხელნაწების გამო-საქვეყნებლად მომზადდა, გურული ტრადიციული მრავალხმიანობის ხელახალ კვლევას ითვალისწინებდა. კერძოდ, გასვლებს ადგილზე, ლენინგრადის ფონოგრაფიულ სერვისში მონაწილე მომღერლების თავმოყრას, მალაღი ხარისხის თანამედროვე ხმის ჩამწერის გამოყენებას და ა.შ. ეს ყველაფერი მართლაც შესანიშნავია, მაგრამ ამ ნაშრომის დასრულებას მუდამ თითქოს ბედისწერა აფერხებს: 30 წელზე მეტი გავიდა მას შემდეგ, რაც გურული სიმღერების ჩანაწერები ხელნაწერების ავტორს დაუბრუნდა, მაგრამ ამ სამეცნიერო ნაშრომის გამოცემის თაობაზე დღემდე ვერავითარ ცნობას ვერ წავაწყდი. იგონებდა რა ემსჰაიმერს, გიპიუსი ამბობდა, რომ მან პოლიტიკური სიტუაციის ცვლილება იგრძნო; საზღვარგარეთ რომ არ გამგზავრებულიყო, ალბათ საბჭოთა კავშირში მომუშავე სხვა მრავალი უცხოელი სპეციალისტით, ისიც ბანაკებში მოხვდებოდა. ემსჰაიმერმა საცხოვრებლად, ანუ მეორე სამშობლოდ (როგორც ჩვენში იტყვიან) შეეცია აირჩია.

უნდა აღინიშნოს, რომ ემსჰაიმერი, როგორც ეთნომუსიკისმცოდნე ლენინგრადში ჩამოყალიბდა. საბჭოთა კავშირში ჩამოსვლამდე მას სამუსიკო ფოლკლორის სფეროში არ უმუშავია. მეცნიერის მიერ ლენინგრადში გატარებული ოთხი წელიწადი დაძაბული მუშაობის წლები იყო. ამას ოსური და გურული სამუსიკო ფოლკლორისადმი მიძღვნილი მისი უდიდესი ნაღვაწი მოწმობს. შეეციაში ჩასვლისთანავე ემსჰაიმერი მეტად საჭირო სპეციალისტად მიიჩნის. მან მუშაობა დაიწყო ეთნოგრაფიულ მუზეუმში, სადაც საკრავების კოლექცია იყო დაცული.

1939 წელს აზიაში ერთ-ერთი ექსპედიცია დასრულდა. მისი მონაწილე გახლდათ დანიელი მკვლევარი ჰენინგ ჰასლუნდ-ქრისტენსენი. მონგოლეთში იგი პირველად 1928 წელს (ჩინურ-შვედური ექსპედიცია) აღმოჩნდა და თერთმეტი წლის განმავლობაში ედისონის ფონოგრაფზე ჩაწერა ხალხური და საკულტო

(სატადრო) მუსიკის მდიდარი კოლექცია. 1943 წელს სტოკჰოლმში ერთ-ერთი დანიური ფონდის ფინანსური დახმარებით გამოვიდა კრებულის "The Musik of the Mongols"-ის პირველი ტომი. თვით ჰალსლუნდ-ქრისტენსენი ეთნოგრაფი გახლდათ; სწორედ ამიტომ, მან საკუთარი სასიმღერო მასალების გამოსაცემად მომზადება ორ მეცნიერს მიანდო - მუსიკისმცოდნესა და ლინგვისტს. წიგნში ბუდისტური გრაფიკით წარმოდგენილი პოეტური ტექსტების ინგლისური თარგმანი კ. გრონბეხს ეკუთვნის, ხოლო ნაკვეთის ვრცელი მუსიკალური ნაწილი კი - ემსჰაიმერს. ემსჰაიმერმა ნაშრომს დაურთო 90-ზე მეტი ნოტირებული ნიმუში (შესასრულებლად რთული და მასშტაბური) და ვრცელი სტატია ტრადიციული მონგოლური სიმღერისა და საკრავების შესახებ. იგი ემსჰაიმერის, როგორც ეთნომუსიკისმცოდნის პირველი ვრცელი პუბლიკაციაა. ვფიქრობ, რომ სტატიაში მკაფიოადაა ასახული ლენინგრადში მუშაობის გამოცდილება. მეცნიერი ამომწურავად იცნობდა რუსი მკვლევარების ნაშრომებს სამუსიკო (და არა მხოლოდ სამუსიკო) მონგოლისტიკის სფეროში. ეს კი დასავლურ ეთნომუსიკოლოგიაში იმ დროისათვის დიდ იშვიათობას წარმოადგენდა. ჰანგუების კომენტარებისას ემსჰაიმერი მოიხმობს იმ მელოდიების მრავალრიცხოვან ვარიანტებს, რომლებიც მისთვის რუსული გამოცემებიდან იყო ცნობილი.

კრებულში "The Musik of the Mongols" სიმღერები დაჯგუფებულია მონგოლეთის ისტორიული რეგიონების ადგილობრივი ტრადიციების გათვალისწინებით. ეს გვაგონებს ᄎᆞᆯᆞᆯᆞᆯᆞᆯ ᄎᆞᆯᆞᆯᆞᆯᆞᆯ ᄎᆞᆯᆞᆯᆞᆯᆞᆯ --ს, სადაც სამუსიკო მასალა კლასიფიცირებულია იმავე პრინციპით, თუმცა აქ ლოკალური სტილის არეალს სოფლების მცირე ჯგუფი ქმნის. ეს პრინციპი ემსჰაიმერმა მიზანდასახულად აირჩია. იგი განსხვავებულია ჰანგუების ლექსიკური კლასიფიკაციის იმ პრინციპისაგან, რომელიც გერმანულ, ფინურ და სხვა ფოლკლორულ კრებულებშია მოცემული. როგორც თავად მეცნიერი აღნიშნავს, იქ მელოდიები „სამუსიკო პრინციპების შესაბამისადაა დაჯგუფებული [...] მაგრამ ლექსიკალურ თვალსაზრისზე დაყრდნობა სარისკოა, რადგან ამგვარი მითითებები შესაძლოა წიგნის ავტორის სუბიექტური პოზიციით იყოს ნაკარნახევი.“

ხსენებულ კრებულში ემსჰაიმერი მასალის მოწოდების იმ პრინციპებს მიმართავს, რომლებსაც 1930-იანი წლების საბჭოთა გამოცემებში ვერ შეხვდებით. აქვეყნებს რა მრავალსტროფული ნიმუშების სანოტო ჩანაწერებს, მეცნიერი მათ „შედარებითი პარტიტურების“ (მისივე გამოთქმაა - მ.ღ.) სახით წარმოგიდგენს (ამ პრინციპმა ჩვენში ბევრად უფრო გვიან - ნოტაციის ანალიტიკური მეთოდის გავრცელების შემდეგ - მოიკიდა ფეხი). ემსჰაიმერი სრული სახით

**პროფესორი
მიხეილ
ლობანოვი**

მხოლოდ პირველ სტროფს წარმოადგენს; მომდევნო სტროფებიდან კი მხოლოდ მისი ვარიანტები მოჰყავს და მათ „შედარებითი პარტიტურის“ შესაბამის ადგილებზე განათავსებს; მომდევნო სტროფებში სრული თანხედრის მონაკვეთები ნაჩვენები არ არის. ცხადია, სტროფების ვარიანტულობის შესასწავლად ჩაწერის ეს მეთოდი ძალზე მოსახერხებელია. იგი არსებულ სახესხვაობებზე ყურადღების გამახვილების საშუალებას იძლევა. მაგრამ ზეპირი ტრადიციის სამუსიკო ქმნილების ამგვარი ფიქსაცია, რბილად რომ ვთქვათ, არაერთ შეკითხვას ბადებს. მათ შორის პირველი შეკითხვა ასეთია: რა ეუფოთ ტექსტს?

ემსჰაიმერი სერიოზული პრობლემის წინაშე აღმოჩნდა; საქმე ის გახლავთ, რომ "The Musik of the Mongols"-ში სიმღერებს სიტყვიერი ტექსტი არ ახლავს. გასაგებია, რომ ვერტიკალური მიმართულების ბუდისტური დამწერლობა ვეროპულ ნოტაციას არ შეესაბამება, მაგრამ ხომ არსებობს ფონეტიკური ტრანსკრიფცია, რომლის შეფარდება სანოტო ტექსტთან უდაოდ აჯობებდა. ყველა ამ გადაულახავი სირთულის მიუხედავად, „მონგოლების მუსიკის“ გამოცემა უზარმაზარი შენაძენია ამ ერის ტრადიციული კულტურის შესასწავლად; სამწუხაროა, რომ ამ მრავალტომიანი ნაშრომის მომდევნო ნაკვეთები არ გამოქვეყნებულა.

ემსჰაიმერის შემდგომი მოღვაწეობა მხოლოდ სამუსიკო საკრავთმცოდნეობასთან იყო დაკავშირებული. 1949 წელს მეცნიერი სტოკჰოლმის სამუსიკო-ისტორიული მუზეუმის დირექტორად დანიშნეს, სადაც იგი სიცოცხლის ბოლომდე მოღვაწეობდა. ემსჰაიმერის ხელმძღვანელობით მუზეუმი წარმატებულად მუშაობდა. ამას მოწმობს მაღალ პოლიგრაფიულ დონეზე გამოცემული კრებულების - ~Studia instrumentorum musicae popularis~ სერიები, რომლებიც გამოქვეყნებული სტატიების მაღალი დონით გამო-

ირჩეოდა. მუზეუმში მოღვაწეობის პერიოდში ემსჯიემერი ბევრს არ წერდა, ძირითადად მცირე ზომის გამოკვლევებს აქვეყნებდა. მათში წყაროები გულმოდგინედაა განხილული; ასევე საფუძვლიანადაა დამუშავებული მეცნიერული კონცეფციის ყველა დეტალი.

პენსიაზე გასვლის შემდეგ ემსჯიემერი თავისი მეცნიერული გზის დასაწყისის ერთ-ერთ ყველაზე დიდ ნაშრომს - გურულ სიმღერებს მიუბრუნდა. სწორედ ამ ნაშრომით დაიწყო ჩვენი ნაცნობობა. მაგრამ ჩვენ ხომ მხოლოდ შორიდან ვიცნობდით ერთმანეთს. თუმცა, არც ამაშია სრული სიმართლე: 1974 წელს მოსკოვში საკრავთმცოდნეობისადმი მიძღვნილი კონფერენცია მიმდინარეობდა. ზოგიერთმა სტუმარმა ლენინგრადში ჩასვლის სურვილი გამოთქვა. მათ შორის ემსჯიემერიც გახლდათ. ლენინგრადში ჩასვლისთანავე მეცნიერი პუშკინის სახლის ფონოარქივისკენ გაემართა. ის დღე წინასწარ დაიგეგმა. ინსტიტუტის ხელმძღვანელობამ მოიფიქრა დავალება, რომლის შესასრულებლად მე ინსტიტუტიდან გასვლა მიწვედა. როგორც კი წასასვლელად მოვემზადე, ინსტიტუტის კარებთან შეეჩეხე სტუმრების ჯგუფს, რომელიც ჩქარი ნაბიჯით ფონოარქივისკენ მიემართებოდა. სწორედ მაშინ წარმადგინეს ემსჯიემერის წინაშე და ჩვენ ერთმანეთს ხელი ჩამოვართეთ. ბუნებრივია, ამ მოკლე შეხვედრას ძველი ურთიერთობა არ შეუცვლია - ჩვენ ხომ მხოლოდ მიმოწერა გვექონდა ერთმანეთთან.

1989 წელს მივიღე სამუსიკო-ისტორიული მუზეუმის ერთ-ერთი თანამშრომლის წერილი. იგი ერნსტ ემსჯიემერის გარდაცვალების შესახებ იუწყებოდა. ერთი-ორი წლის შემდეგ ლენინგრადში (ან, უკვე სანკტ-პეტერბურგში) ჩამოვიდა მისი მოწაფე, სიუზანა ციგლერი და ემსჯიემერის წერილები მთხოვა: იგი მასწავლებლის წერილების ტომეულის გამოცემას ამზადებდა. ბუნებრივია, მე დიდი სიხარულით შევასრულე მისი თხოვნა, მაგრამ დღემდე არ ვიცი, გამოიცა თუ არა ეს წიგნი ისევე, როგორც არ ვიცი, რა ბედი ეწია გურული სიმღერების კრებულს.

*მიხეილ ლობანოვი
(სანკტ-პეტერბურგი)*

თარგმნა მაგდა სუხიაშვილმა

მარტო ჩვენ სოფელში ერთდროულად თერთმეტი კრიმანჭული იყო

ინტერვიუ ცნობილ ლოტბარ
ვაჟა გოგოლაძესთან
თბილისი, 23 თებერვალი 2005 წ.

– გვიამბეთ თქვენი ოჯახის შესახებ.

– ჩვენი გვარი ჩოხატაურის რაიონის, სოფ. გოგოლეუბანიდან არის. დედაჩემი ჯიბლადის ქალი იყო, რომელიც კარგად მღეროდა. მამამისი, სასულიერო წოდების კაცი გახლდათ და საგალობლების შესანიშნავ მცოდნედ ითვლებოდა. მამაჩემიც კარგად მღეროდა, „დაწკრიანებული“ ხმა ჰქონდა, კრიმანჭულსაც ამბობდა. ოთხნი იყვნენ, ძმები, კარგად განაწილებული: 2 კრიმანჭული, წყება და ბანი. მამა ხის ოსტატი, ხურო, შეძლებული გლეხი იყო, 1937 წლის 27 ნოემბერს დაიჭირეს და მას შემდეგ ცოცხალი აღარ გვინახავს.

დედაჩემის ამარა დავრჩით სამნი, ორი და და ერთი ძმა. უფროსი და – შურა, ბანი იყო, შუათანას – მარგალიტას მამის ხმა გამოევა, იგი რაიონის ანსამბლში წყებას, მოძახილსა და კრიმანჭულს მღეროდა; მე მეორე ხმას ვამბობდი. მოკლედ, მე და ჩემი დები კარგად, შესამტკბილებლად ვმღეროდით.

– საგალობლების შესახებ რას გვეტყობით?

– მიუხედავად იმისა, რომ საგალობლების თქმის უფლება ხალხს წართვეს, მაინც შემორჩა იგი გურული მომღერლების რეპერტუარს. უამრავი გურული საგალობელი დავციტოვა საგალობლების უბადლო მცოდნემ, არტემ ერქომაიშვილმა. უნდა ითქვას, რომ საგალობლების შესწავლის ყველაზე ძველი სკოლა ოზურგეთსა აქვს. დუმბაძეები, ნაკაშიძეები, ჩავლეიშვილები მომღერლებიც იყვნენ და მგალობლებიც. მათთან, კერძოდ სამუელ ჩავლეიშვილთან ბევრი ჩოხატაურიდანაც დადიოდა და სწავლობდა სიმღერა-გალობას...

ჩემს ბავშვობაში, სოფ. შუა განახლების ეკლესიაში ვუსმენდი გალობას. ხშირად დავდიოდი ჯიხეთის დედათა მონასტერში, ნათლიასთან, სადაც მონახვნები გალობდნენ.

ერთხელ, X კლასელები კოლმეურნეობის ბრიგადას გაგვაყოლეს სიმინდის სარჩევად. წვიმიანი ამინდის გამო ჯიხეთის მონასტერთან მოგვიწია განჩერება. 12 საათი რომ შესრულდა ტაძრიდან შესანიშნავი გალობის ხმა გაისმა. გავიგონეთ „მეუფეო ზეცათაო“, „მოვედით და ვსვათ“... (როგორც ჩანს, რომელიღაც დღესასწაულთან დაკავშირებით ღამისთევის ლოცვა

მიმდინარეობდა). რამდენი წელი გავიდა ჩემი ბავშვობის შემდეგ და ის ხმები მესსიერებიდან არ ამოდის.

– ვინ გასწავლათ ხალხური სიმღერა და რომელ ცნობილ მომღერლებთან გქონდათ ურთიერთობა?...

– სკოლა ახალი დამთავრებული მქონდა, როცა ჩოხატაურში IX რესპუბლიკური ოლიმპიადისთვის დაიწყო მზადება. ახლადჩამოყალიბებულ სარაიონო გუნდს სათავეში ლეგენდარული გურული მომღერალი, განუშეორებული ბანი, ვლადიმერ ბერძენიშვილი ჩაუდგა. მე მის თანაშემწედ დამნიშნეს. მაშინ ბ-ნ ვლადიმერს ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწის წოდება მიენიჭა, ხოლო რამოდენიმე კაცს საპატიო სიგელები გადმოგვეცა.

თუმცა, მე და ბ-ნი ვლადიმერი ერთი სოფლიდან ვიყავით, ბავშვობაში მას არ ვიცნობდი. პირველად სკოლის ერთ-ერთ ღონისძიებაზე მომისმინა. „მოდი, ბიძია, აქ შენ, წამოდი ჩემთან“, – მითხრა მან და რაღაცა წამიმღერა, – „გაიმეორეო“, – გავიმეორე. რასაც მიმღერებდა, მე ვიმეორებდი... ლადიმე ჩემი მასწავლებელი იყო.

ჩოხატაურში გახლდათ იმ დროს ვლადიმერ ბერძენიშვილის პარტნიორი სახელმწიფო ანსამბლში, არაჩეულებრივი „წყება“ – ერმალო სიხარულიძე. მათთან ერთად მღეროდა შესანიშნავი „კრიმანჯული“ – სამუელ ჩხიკვიშვილი.

ერთხელ, ჩემს ბავშვობაში კონცერტზე ლადიმესთან ერთად ვარლამ სიმონიშვილიც გამოდიოდა. მე ვთხოვე ბ-ნ ლადიმეს, დედაჩემს სუფრას გავაკეთებებ და ეს კაცი როგორმე წამომიყვანეთქო. შეწუხდა, სადა გაქვს შენ მაგის საშუალებაო. სახლში განთქმული ბუკისციხის ღვინო მქონდა მაგიდაზემოდან ჩამოტანილი. წამოვიდნენ: ლადიმე, ვარლამი, ერმალო სიხარულიძე, შალვა მახარაძე, დომენტი ქარჩავა, პატარა ოთარი

(ლადიმეს შვილი) ... „აი ბალანა რაფერია?“ – იკითხა ვარლამმა ოთარზე. „პაწიაა“, – უთხრეს. „პაწია როა, ქე ვხედავ, ხმაი რაფერი აქვს?“ „დუუწყე რაცხა და იმღერებს“, – უთხრა ლადიმემ. „შენ დუუწყე“, – უთხრა ვარლამმა. ოთარმა არ იმღერა. ცოტა ხნის მერე მე და ოთარმა წამოვიწყეთ სიმღერა, ლადიმეც „გაკრა“ პატარა ბანი... ტკბილი ხმა იყო, უკეთესს ვერაფერს მოისმენდა კაცი.

ჩოხატაურელი მომღერლებიდან გავისხენებდი აგრეთვე შალვა მახარაძეს, ლადიკო ჯინჭარაძეს, არსენა პაიჭაძეს, რომლებიც შესანიშნავი მომღერლებიც იყვნენ და გუნდებშიც ყავდათ მომზადებული.

განსაკუთრებით გავისხენებდი ბ-ნ არტემ ერქომაიშვილს, დიდი ოჯახის წარმომადგენელს, შესანიშნავ ლოტბარს, მომღერალსა და უსხეტაკეს პიროვნებას.

ასევე ახლო ურთიერთობა მქონდა ცნობილ ლოტბართან ვასო მახარაძესთან, რომელიც თბილისში ყოფილი პირველი მაისის ქუნაზე მღებარე ე. წ. ბერიას კლუბს ხელმძღვანელობდა. ამ კლუბში მე ანსამბლიც ჩამოვაყალიბე.

ამ ბოლო წლებში ბევრი გამოგვაკლდა: გურული სიმღერების შესანიშნავი მცოდნე დიმიტრი იმედაიშვილი, შოთა დოლიძე – „კრიმანჯული“, სანდრო კალანდაძე – I ხმა, გივი აცანელიძე – კარგი ფარდაც (ხმის შემწეობი) იყო და კარგი მომღერალიც...

– დღეისათვის როგორ შეაფასებდით გურული სიმღერის სწავლების საქმეს?

– ერთი სიცოცხლის მანძილზე ადამიანი ვერ ასწრებს ყველაფრის ათვისებას, გამღერებას, ჩაწერას. წლების მანძილზე რამდენიმე კაცი გამოერევა ისეთი, რომელსაც ხმაც კარგი აქვს და ათვისების უნარიც. ბევრი მუშაობა უნდა, ისე არაფერი გამოვა. აი, მაგალითად, მე გასულ წელს გურული სიმღერების სასწავლებლად ვიყავი ავსტრალიაში. უნდა გენახათ იმათი მონდომება. ყველა სწავლობდა სიმღერის არა ერთ, არამედ სამივე ხმას. ჩვენში ასე არ ხდება, დაისწავლიან ერთ ხმას და გუნდში უნდათ სიმღერა. უწინ ყველაფერი სხვანაირად იყო. კაცი კაცს რომ ესტუმრებოდა, შუა ცეცხლში სანამ ჭადი გამოცხვებოდა და პატარა შაშხი შეიწვებოდა, იწყებდნენ სიმღერის „მოსინჯვას“, როგორი ვარიანტი ჯობდა... მთელი საღამოს მანძილზე, ცეცხლის პირას თითო ბოთლ ღვინოზე ერთი-ორი სიმღერის „გაკეთებას“ ასწრებდნენ. მაგალითად, სამუელ ჩავლეიშვილი წამოვიდოდა შუამთაში, კოწია შილაკაძეს ან ნიკიფორე ჩავლეიშვილს წამოიყვანდა, გაუვლიდა ერმალო სიხარულიძეს გზის პირში, ავიდოდნენ ვახტანგ სიხარულიძესთან მთისპირში და მთელი ღამე ერთ ჭიქა ღვინოზე ორ-სამ სიმღერას „გაკეთებდნენ“...

ვარლამი თურმე ბიჭებს ამეცადინებდა კერძოდ. შალვა მახარაძესაც მონდობებია სიარული, მაგრამ ფული არ ქონდა. ამდგარა და, თავის მეგობარ მიტუშა იმედიანიშვილთან ერთად, ჩუმად დაუწვია სიარული. მივიდოდნენ სახლის ქვეშ, ბუხართან, და იქიდან უგდებდნენ ყურს. ხშირად ღამის გათენებაც უწევდათ. „ხან ღორი გამაღვიძებდა, ხან ძაღლი დაიყვებოდა, ქე ვიყავით ამოქვანქლილი მტკვრში“ – იგონებდა ბ-ნი შალვა...

ახლა, ვასწავლით, ზოგჯერ ფულსაც ვაძლევთ, კონსპექტებს ვუმზადებთ, ისინი მაინც აცდენენ, მოდიან და არაფერი არ იციან.

დღეს გურიაში კარგ მომღერლად ითვლება ის, ვინც 10-15 სიმღერის სამივე ხმა იცის. მთელი ძალისხმევაა საჭირო, რომ ყველა ხმაში საჭირო კაცი გყავდეს. მაგ. ჩვენი ოთარი იმის გამო, რომ ბანი არა ჰყავთ, ოზურგეთს ეხმარება. ჩვენ კიდეც, როცა გეჭირდება, ბანს ვურეკავთ ხოლმე თბილისში, რომ ჩამოვიდეს... დღეს ასეა, მაგრამ ერთ დროს, სხვაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, მარტო ჩვენ სოფელში, ერთდროულად თერთმეტი კრიმანჭული იყო.

– თუ დაასახელებდით რომელიმე ისეთ მივიწყებულ გურულ სიმღერას, რომელზედაც გწყდებათ გული...

– გურიაში რომ ჩადის კაცი, უნდა გაიგონოს: „ჩვენ მშვიდობა“, „მასპინძელსა“, „შავი შაში“, „დალოცვა“, „მადლობელი“, „თამაღებს გაუმარჯოს“, „ლატარიის სიმღერა“, „ხასანბეგურა“... ერთი ათი სიმღერა ისე უნდა თქვან, უკან არ უნდა მოიხედონ (არ გაიმეორონ).

ღიმიტრი იმედიანიშვილმა მასწავლა ძველი „საზეიმო სიმღერა“, რომელიც გავაკეთე გუნდში, საჭიროა საგალობლებიც ადგადგინოთ. მაგალითად, „წმიდაო ღმერთო“, „მოვედით და ვსვათ“, „ნეფედლოფლის დალოცვა“

„დიდება ღმერთსა,
ყანწი ვიგდე ხელსა,
ღმერთმა ნეფე თქვენ დაგლოცოთ,
დედლოფლო თქვენცა,
თორმეტი ვაჟი გყოლოდეთ,
გაეზარდოს ერსა,
არი, მარი, არ ვარ მთვრალი,
არც ღვინის სმას არ ვუნქარი,
ჩქარი უნდა ვიშაიროთ,
აბა დელი, ოდელიადა.

დიდება ღმერთსა, კიდეც დაგლევ ერთსა...“

– ორხმიანი ან ერთხმიანი გურული სიმღერები თუ გაგივათ?

– თუ კი არ არის საკმარისი რაოდენობა მომღერლებისა, მხოლოდ მაშინ ითქმება

გურული სიმღერა ორ ხმაში, ისე – არა. გურული სიმღერა სამხმიანია.

– „კრიმანჭული“ უფრო ადრეულია თუ „გამყივანი“?

– ნაღურ სიმღერებში, რომელიც უფრო პირველადია, ძველია – არის „გამყივანი“. კრინის „მანჭვა“ შემდგომია. სიმღერას გააჩნია, ზოგიერთს „კრიმანჭული“ ჭირდება, ზოგს კიდეც არა და „გამყივანი“ უფრო უხდება.

– როგორ იყო სუფრასთან, ნებიმიერი სიმღერის თქმა შეიძლებოდა?

– შრომის სიმღერას სუფრასთან არ იტყოდნენ, საბოდიშოსაც, მხოლოდ ავადმყოფთან ასრულებდნენ.

– რას იტყვით სურების ნაღურზე, ბ-ნი ოთარ ბერძენიშვილი ამბობს საუკეთესო ნაღური ჩოხატაურში იქ იცოდნენო.

– ნამდვილად ასე იყო. 1983 წ. ელს გადაღებულ ფილმში „გურიის მთები, კრიმანჭული“, სოფელ ხევის მოხუცი მომღერლები – მამალაძეები ასრულებენ სწორედ სურების ნაღურს.

– გურიაში გაგრცელებული საკრავების შესახებ რას გვეტყვით?

– არც ისე კარგადაა საქმე ავიღოთ ჩონგური, გურიის სამივე რაიონში სანთლით ვერ მოძებნი ჩონგურის გამკეთებელს. ინსტრუმენტი არ გადასულა, ჯერ არის, მაგრამ გამკეთებელი ოსტატი აღარ არის უკვე. რაც შეეხება გურულ „სოლინარს“ (მრავალღერძიანი საკრავის სახეობა), დამკრეფელი ახლა აღარავინაა. ერთი კაცია დარჩენილი 90 წლის – ვასო მახარაძე, რომელსაც ახსოვს ბაბუას დაკრული.

– რა ცეკვები გახსოვთ გურიაში, ხომ არ ცეკვავდით?

– გურულები ცეკვავდნენ ფერხულს, „ხორუმს“, ასევე პოპულარული იყო ცეკვა „ქართული“, აფხაზური „ოტლარჩობა“, ამ უკანასკნელს სიმღერით ასრულებდნენ.

– საოჯახო არქივის შესახებ ხომ არ გვეტყვით რამეს?

– ჩემს ოჯახში გურული სიმღერის ისტორიის ამსახველი 300 ფოტო ინახება.

– გმადლობთ საინტერესო საუბრისათვის.

ესაუბრნენ ნინო კალანდიაძე, გიორგი დონაძე, მალხაზ ერქვანიძე

პუბლიკაცია მოამზადა თინათინ ჟვანიაშვილმა

ერთი ქართული ხალხური სიმღერა

იბეჭდება პირველად

ასლანური მრავალუამიერი

1 *ad libit.* **Largo** ♩ = 44

მზა-გულ-გა-მა-ე-რის მზა - ვა-გა-მა-ე-რის მზა - ა

poco a poco acceler.

მზა-გა-მა-ე-რის მზა - ა მზა-გა-მა-ე-რის მზა - ა-ა-ა-ა-

ვა - ა-გა-მა-ე-რის ვა - მა მზა-გა-მა-ე-რის მზა - ვა-ა

piu acceler. **Commodo** ♩ = 60

მზა-გულ-გა-მა-ე-რის ა - ა - რის მზა

meno mosso ♩ = 63 **acceler.**

მზა - ვა-ა მზა - ვა-ა მზა-გულ-გა-მა-ე-რის მზა (მზა)

ერთი ქართული ხალხური სიმღერა

2 *ad libit.* **Largo** $\text{♩} = 60$

შა-გულ-გა-მა-ე-ბოდ შა - გულ-გა-მა - ე - ბოდ შა - ო

poco a poco acceler.

შა-გულ-გა-მა-ე-ბოდ შა - ო შა-გულ-გა-მა-ე-ბოდ შა - ო-ო-ო

piu acceler. $\text{♩} = 80$ *meno mosso* $\text{♩} = 60$

შა-გულ-გა-მა-ე-ბოდ ო - - - - - ბოდ შა - ო - - -

acceler.

შა - გულ-გა-მა-ე-ბოდ შა - გულ-გა-მა - ე-ბოდ შა - გულ-გა-მა - ე-ბოდ